

Bemærkelsesværdige kvinder

i Barrit og Vrigsted sogne

I anledning af 100-året for grundlovsændringen i 1915

Barrit-Vrigsted Lokalarkiv

Årsskrift 2015

Redaktør: Karsten Bjerreskov, arkivleder for Barrit-Vrigsted Lokalarkiv og formand for Barrit-Vrigsted Lokalhistoriske Forening. Henvendelser vedrørende skriftet eller dets indhold til: karsten@bjerreskov.com eller tlf. 22 99 55 97.

Kopiering kun med angivelse af kilden. Da skriftet, som nævnt i indledningen, er at betragte som et "arbejdsblad", bør oplysningerne tjekkes før brug i anden sammenhæng.

Om årsskriftets tilblivelse: Skriftets tilblivelse er et resultat af samarbejde. Især i forbindelse med planlægning, indsamling af informationer og opstøvning af kontakter er alle aktive. Så fodres redaktøren med informationer, tekster, resultater af samtaler og billeder – eller han gør det selv. Korrekturlæsning er en løbende proces, idet temaet i år har været brugt både til et bilorienteringsløb og til en vandrestilling. Den sidste grundige korrektur er igen et fælles projekt. Stor tak til nedenstående!

Barrit-Vrigsted Lokalarkiv, Kirkebro 4(Sognegården), 7150 Barrit. Lokalarkivet er åbent den sidste torsdag i måneden kl. 19-21 og den 3. mandag i måneden kl. 9-11. Dog ikke i skoleferier; men også åbent efter aftale. Kontakt formanden.

Barrit-Vrigsted Lokalhistoriske Forenings bestyrelse:

Formand: Karsten Bjerreskov, Nørrestrandsgade 5G, 8700 Horsens. Tlf. 22 99 55 97. E-mail: karsten@bjerreskov.com

Kasserer og sekretær: Per Mogensen, Dynnesvej 19, 7150 Barrit. Tlf. 75 69 10 58, E-mail: permogensen@live.dk

Bestyrelsesmedlem: Niels Peder Kjerkegaard, Fennen 11, 7150 Barrit. Tlf. 75 69 17 51, E-mail: niels-peder@mail.dk

Aktive i lokalarkivet – udover bestyrelsen:

Erik Nielsen, Rosenvænget 22, 7130 Juelsminde.

Marie Pilskog, Randvej 14, Staksrode, 7150 Barrit

Hans Ole Pallesen, Nedervej 1, Vrigsted, 7140 Stouby

Forsidebillede: Kvindeegen i Over Barrit, 2004. Bag træet anes Børnehaven Tjørnebo. Træet blev efter al sandsynlighed plantet d. 5. juni 1915 af en blandet skare af kvinder og mænd; men med kvinderne som de aktive. Sådan var det andre steder!

Indledning:

I år er temaet for årsskriftet kvindernes liv og vilkår i vore sogne med fokus på nogle udvalgte "bemærkelsesværdige" kvinder". Tidsperioden er 1850-2000, og opbygningen af årsskriftet er:

- Årstalsnoter: Nogleårstal for kvinders rettigheder.
- Tidsbilleder: Dansk Kvindesamfund har fra stiftelsen i 1871 til nutiden haft fingeren på pulsen og ofte siddet med ved bordet, når det gjaldt kvinders rettigheder. Fra Aarhus Universitet: "Danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/" er gengivet nogle afsnit om Dansk Kvindesamfunds kampe og udvikling. Emma Gad er et ikon, der også har udtalt sig om kvinderollen og kvinders rettigheder – her 1912. Endelig har Jeppe Aakjær skrevet en kampsang for kvinder – og mænd. Den beskriver en brydningstid, hvor man er "på vej" fra 1908, hvor kvinder fik stemmeret til sognerådvalg og mod 1915 med stemmeret til folketing og landsting.
- At skrive kvindehistorie: Det er ikke nemt. Kvinder er i historisk sammenhæng som regel usynlige ligesom deres bemærkelsesværdige handlinger ofte foregår i miljøer, der ikke er beskrevet i de historiske annaler.
- 10 kvindebiografier – de bemærkelsesværdige kvinder: Det er lykkedes af finde 10 lokale kvinder, eller vi har med bævende hjerte udvalgt 10 kvinder, der har fået et stempel "Bemærkelsesværdig"

Beretningen om de lokale kvinder og deres vilkår har grundlag i arkivalier i lokalarkivet, beretninger fra enkeltpersoner og fra andre sammenhænge. Opslag i arkivalier på internettet f.eks. kirkebøger, folketællingslister og tinglysningssprotokoller på

www.arkivalieronline.dk, det offentlige informationssystem om ejendomsdata på internettet www.ois.dk, Aarhus Universitets www.Danmarkshistorien.dk og en foreløbig opsamling af den tilgængelige viden til brug for bilorienteringsløbet under byfesten i august 2015. Trods det omfattende grundmateriale og det lige så omfattende arbejde med at sortere i kilderne, formulere fremstillingen og redigere opsætningen, så er dette arbejde ufuldstændigt og sikkert også fejlbehæftet.

Vi håber at læserne vil kommentere, supplere og rette, når I

oplever, at I er i besiddelse af viden, der er mere korrekt eller mere relevant. Det kan også være viden der mangler i fremstillingen eller noget, der kan tilføre fremstillingen en ny vinkel.

Skriftet vil blive lagt på arkivets hjemmeside og den version kan opdateres løbende, hvorimod dette papirbårne årsskrift må blive stående i al sin ufuldkommenhed.

Tak for hjælp med supplerende beretninger til de personer, der er nævnt i forbindelse med artiklerne og for kommentarer og gennemlæsning til de aktive i arkivet.

Generelt om kvindernes vilkår, retsstilling og ligestilling.

De enkelte informationer i dette afsnit har mange kilder. Hovedsageligt fra organisationers og tidsskrifters udgivelser i anledning af 100-året for kvindernes valgret – og Internettet.

Årstalsnoter:

1849: Danmarks første grundlov. Stemmeret til mænd over 30 år og med egen husstand. "De 7 f'er": Fruentimmere(kvinder), folkehold (tjenestefolk), forbrydere, fjolser (intelligenshandicappede), fattige, fallenter (folk der var gået fallit med en form for virksomhed) og fremmede(udlændinge) var ikke valgbare og havde ikke stemmeret. De stemmeberettigede udgjorde ca. 15% af befolkningen.

1857: Næringsfrihedsloven gav kvinder lige ret til at drive erhverv som mænd. Tidligere skulle man som kvinde skaffe sig en ny mand inden for faget, eller man kunne midlertidigt drive forretningen videre til en søn var parat til at overtage.

1857: Arveloven gav kvinder lige ret i arvespørgsmål. Tidligere arvede søstre det halve i forhold til deres brødre. Jævnfør talemåden: "Han tog broderparten".

1857: Den tvungne separations- og skilsmissemægling blev forenklet til et møde hos amtets forligelseskommissær. Efter 3 års separation og fornyet mægling kunne man blive skilt. Det fremgik af afgørelsen, om man havde ret til at gifte sig igen. Der kunne dog søges om kongelig bevilling, hvis svaret var "nej".

1867: Skoleloven gav kvinder lov til at undervise i kommunale skoler og blive 2.-lærere.

Dansk Kvindesamfund planlagde et valgretsoptog til den 5. juni 1915. Det skete i samarbejde med de ca. 40 eksisterende kvindeforeninger på det tidspunkt. Det var en vigtig pointe i invitationen, at det ikke var et "takketog", men en opfordring til kvinder om offentligt at tilkendegive, at de værdsatte den borgerret, som ved den nye grundlov tildeltes dem.

1871: Dansk Kvindesamfund blev stiftet af ægteparret Mathilde & Fredrik Bajer.

1877: Universitetet åbnedes for kvinder. Nielsine Nielsen blev første kvindelig læge i DK i 1885.

1885: Forløberen for Kvindeligt Arbejderforbund opstod da Olivia Nielsen sammenkaldte vaske- og rengøringskoner fra København til et lukket (kun for kvinder) stormøde.

1886: Lovforslag om kvinders valgret til Københavns Borgerrepræsentation blev fremsat af Fredrik Bajer i Folketinget. Der gik derefter næsten 20 år, før "jorden var gødet" til vedtagelser om kvinders ret til politisk indflydelse.

1903: Kvinder fik valgret til menighedsråd.

1908: Kvinder fik valgret til sogneråd.

1915: Kvinder fik valgret til Folketing og Landsting. Af de 7 oprindelige f'er, der ikke havde valgret stod nu kun fallenter og fremmede udenfor politisk indflydelse. Ved det efterfølgende folketingsvalg i 1918 blev 4 kvinder valgt ind i folketinget.

1922: Gifte kvinder fik del i forældremyndigheden over deres børn.

1924: Første kvindelige minister. Nina Bang blev udnævnt til undervisningsminister i den første socialdemokratiske regering i DK.

1945: Første kvindelige professor. Astrid Friis blev udnævnt til professor i historie ved Københavns Universitet.

1947: Kvindelige præster. Kvinder fik mulighed for at kunne blive præsteviede, og året efter fik Danmark de 3 første af slagsen.

1948: Første kvindelige borgmester: I Stege overtog Eva Madsen borgmesterembedet, da forgængeren døde ved en trafikulykke.

Kvindens rettigheder blev udvidet gennem årene; men årstalslisten giver ikke rigtig noget indtryk af den bagvedliggende kamp. Der er også stor forskel mellem de spektakulære landvindinger, hvor fremtrædende kvinder bryder igennem en barriere og hverdagens kamp for rimelige forhold. Til illustration af det sidste udvides årstalsnoter med enkelte mere nutidige – efter 1950 – årstal:

1952: Gifte kvinder fik ret til at underskrive selvangivelsen.

1961: Kvinder fik ret til at beholde deres eget navn ved ægteskab.

1965: P-pillen blev frigivet til salg i Danmark.

1976: Lov om ligeløn for kvinder og mænd med samme arbejde. Da det på mange områder blev stående ved lovteksten, blev der 23 år senere – i 1999 - udnævnt en minister med ansvar for området "Ligestilling mellem mænd og kvinder".

1988: Kvinder fik mulighed for at gøre tjeneste ved militære kampenheder.

Tidsbilleder

Det følgende afsnit med tidsbilleder fra kampen for kvinders rettigheder er hovedsageligt klippet fra Aarhus Universitets "Danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder". Samlet af Per Mogensen (enkelte kommentarer tilføjet af red.).

Dansk Kvindesamfund 1871-1915: Uddannelse, råderet og sædelighed.

Den første del gik foreningen straks i gang med, og allerede i 1872 åbnede Dansk Kvindesamfund "Handelsskolen for Kvinder" og "Kvindelig læseforening". I den sidste fik kvinder adgang til bibliotek og læsesal – tidligere var læsesale kun for mænd. I 1874 oprettedes "Søndagsskolen for Kvinder fra den arbejdende og tjenende Klasse" og i 1895 "Tegneskolen for Kvinder"¹⁾ (Senere Tegne- og Kunsthåndværkerskolen for Kvinder og i dag Danmarks Designskole). 1895 og 1910 fagskoler for syersker. (Odense Fagskole for Syersker²⁾ senere Beklædningsfagskolen og i dag Odense Fagskole er stadig anerkendt som uddannelsessted for håndværk og design indenfor tekstilfaget).

Et andet punkt var gifte kvinders råderet over egne tjente penge samt arv og formue bragt ind i ægteskabet. Efter stærkt pres fra Dansk Kvindesamfund blev loven, der gav gifte kvinder ret til at råde over egne tjente penge, vedtaget i 1880. I 1885 begyndte Dansk Kvindesamfund at udgive bladet "Kvinden & Samfundet".

Sædeligheden blev der også gjort op med i den debat, der er gået over i historien som 'Sædelighedsfejden'. Dansk Kvindesamfund plæderede for lige normer for kvinder og mænd, hvilket i deres fortolkning betød, at seksualitet hørte til inden for ægteskabet og kun der.

Stemmeretten kom først på Dansk Kvindesamfund program i 1906. Man havde tidligere været bange for politikernes reaktion og for at splitte medlemsskaren, der havde forskellige politiske holdninger. I 1906 stod det klart, at kvinderne inden for en kortere årække ville få valget til kommunale råd. Det fik de i 1908.

Dansk Kvindesamfunds tøven med at tage stemmeretten på programmet kan synes mærkelig for eftertiden; men forklares med et andet opslag i Aarhus Universitets Danmarkshistorien.dk:

...Foreningen har gennem alle år først og fremmest organiseret middelklassens kvinder og har altid været partipolitisk neutral. Den første formålsparagraf for Dansk Kvindesamfund var: ... at hæve Kvinden i aandelig, sædelig og økonomisk Henseende og saaledes tillige gøre hende til et selvstændigere Medlem af Familie og Stat, navnlig ved at aabne Adgang til Selverhverv."

Kvindevalgretten var en sag for både mænd og kvinder. Det ser man i **Jeppe Aakjærs "Sang for Kvindevalgretten"**. Den blev skrevet i anledning af kvindernes valgret til sognerådene i 1908. Den vækker både kvinder og mænd til kamp for yderligere reformer til gavn for kvinderne. Man mærker en del af hele stemningen i sangen, der i øvrigt kan synges på melodien "Langt højere bjerge så vide på jord":

*Der skrider i Lyset et frelsende Tog,
det kalder ved Smaamandens Døre,
paa Lovgiver-Porten det rungende slog,
selv døveste Drog maa det høre.
Det sender sit Bud til hvert eneste Hjem,
og Hænderne vinker, hvor Toget gaar frem.*

*De Mørkets Dæmoner, som Natten har dulgt,
bortglider paa Flagermusvinger
og Frihedens Alfer, som Toget har fulgt,
de søndrede Lænker hensvinger.
Og Manden slaar Følge med Sindet i Brand,
men Kvinden hun tøver med Øjet i Vand.*

*Thi hvor skal hun tage det villende Mod,
som Guderne nægted de Svage!*

Vemodig hun løfter sin hildede Fod
og stirrer mod Vuggen tilbage.
Dog Maalet har luet, og Længslen er vakt,
en Dag vil den vokse til flammende Magt.

Forlænge hun sad under Formynder-Arm
og leged med Pynt og med Dukker,
forlænge – som Fugl i sin gitrede Karm
hun nipped til Smiger og Sukker;
men snart vil hun vaagne af Smigeren mæet,
da gnider hun Øjet og kræver sin Ret.

Den gudskabte Ret, som hos tænkende Mænd
staar adlet blandt Jordlivets Goder,
den skulde du nægte din kjæreste Ven,
din Hustru, din Søster, din Moder!
Nej, delte de Byrder i Felt som i Lejr,
hvor skjændigt at nægte dem Part i vor Sejr.

Hvor Mændene brydes med Klinge og Kno,
der skulde hun tyssende træde,
hvor Skæbnerne trampes med sømslagne Sko,
der skulde hun Saarene væde;
det Ømhedens Sind, som er Himlenes Skænk,
med hende da smykked vor Lovgiver-Bænk.

Befrielsens Mærke staar tegnet i Sky'n
omkring i de fødende Lande,
og Luffen er svanger med Torden og Lyn,
og Kravene stiger som Brande.
Agnete, vær vaagen, det ringer mod Dag,
snart Havmanden slipper sit kvælende Tag.

I ”Kvindernes Årbog, 1912” blev der givet et andet tidsbillede af kvindernes stilling af **Emma Gad**. (Kilden er Emma Gads hjemmeside: emmagad.dk)

KVINDEN FØR OG NU

AARHUNDREDE efter Aarhundrede kom og gik, uden at Tiden forandrede noget væsentligt i Kvindernes Livsvilkaar og Virkeomraade. Den enkelte fremragende og begavede Personlighed vil altid

gøre sig gældende, enten det er en Kvinde eller en Mand, og Overleveringen har skænket os en lang Række berømte Kvindeskikkelser fra henfarne Dage, digtede eller virkelige, blide eller viljestærke, varmhjertede eller ondsindede; særlig er det den store erotiske Begavelse, som hos la grande amoureuse der har tiltrukket Menneskeheden og givet uforgængelig Glans til de enkelte Kvinder, for hvem Hjertets Liv var alt.

Hvad der saaledes har formet sig i det Store, har ogsaa præget sig i det Smaa. Indenfor Hjemmene og Familierne har de begavede Kvinder altid været stærke, det være sig som Hustruer og Mødre, som Husmødre eller Verdensdamer. Særlig her i Norden. Naar man følger den nordiske Historie helt tilbage til Sagaernes Tid, vil man se, at Kvinden til alle Tider har været hædret, og at det ligger dybt i den skandinaviske Mands Karakter at betragte Kvinden som sin Ligestillede og sin Værkfælle i alle Livets Forhold.

Men det var kun tilsyneladende, og indenfor Hjemmene, at hendes Stilling var god gennem Tiderne, der gik. I Virkeligheden gik det hende Nord paa som Syd paa; hun var ubeskyttet af Lovene, udelukket fra saa godt som ethvert Erhverv, henvist i sin Virken til de huslige Sysler og til de smaa Adspredelser og Triumfer, som det private Selskabsliv kunde byde. Helt op imod vore Dage gik Døtre ikke engang lige i Arv med Sønner, for slet ikke at tale om Modernes totale Mangel paa Ret over sine Børn, naar der var Stridspunkter mellem hende og hendes Husbond. Naar hendes Mening og Opfattelse formaaede at gøre sig gældende, var det kun gennem hendes Personligheds Styrke, ikke gennem hendes lovlige Ret. Og de stærke Personligheder er der aldrig mange af.

Lidt over Midten af det nittende Aarhundrede begyndte et andet Livssyn at gøre sig gældende — ganske — ganske smaat. Hvor kom Lysskæret fra? Var det fra Amerika, fra Norge, fra England? Man kan ikke sige det. Ilden har vel længe ligget og ulmet ved Grunden af Samfundsbygningen, og med eet slog Kvindernes Fordring om Ligestilling med Mændene ud i lys Lue — slog ud allevegne. Saa stærkt og bevidst var deres Krav til Ret og Billighed, at de hidtil lukkede Porte i Løbet af et forholdsvis kort Spand af Aar aabnedes paa vid Gab for dem. Love fremkom, som gav dem Rettigheder og Beskyttelse. Ikke alene blev Hustruens men ogsaa den ugifte

Moders retslige Stilling forbedret, og paa et Punkt, hvor ingen Love og Retskendelser kan hjælpe, fordi det beror paa den almene Tænkemaade, skete der en uhyre Fremgang, nemlig ved den fraskilte Hustrus Stilling i Samfundet og Omgangslivet.

Dog, det allerførste, der var at foretage for at gøre Kvinderne egnede til det større Virkeomraade, der nu laa foran dem som et forjættet Land, det var at sørge for, at de lærte noget mere, end foregaaende Tidsaldre havde ment det nødvendigt. Pigeskolen gennemgik en Udvikling, der næsten maa kaldes en Revolution. Fagskoler oprettedes til den særlige Uddannelse, og politiske og praktisk anlagte Foreninger stiftedes til fælles Belæring og Fremskridt. Resultatet blev, at Universiteterne bød Kvinderne velkomne, og Udviklingen gik i forholdsvis faa Aar fremad med en saa rivende Fart, at Borgerraadene i forskellige Lande nu har optaget dem som Repræsentanter for de kvindelige Interesser som en Forberedelse til Opfyldelsen af det store brændende Ønske: Den politiske Valgret, som næppe lader længe vente paa sig.

Samtidig gav Erhvervslivet Kvinderne nye og forskelligartede Opgaver. Hvad vilde de bedste Love have hjulpet, hvis Erhvervet var forblevet lukket for dem. De blev Læger og Politikere, Studerende og Pædagoger. Hele det praktiske Liv — Forretninger, Banker, offentlige Institutioner, Telegraf, Telefon og Postvæsen var hurtigt paa det Rene med, hvilken uhyre stor og paalidelig Arbejdskraft der ved Kvindernes Deltagelse i Livet med eet Slag blev ført dem til Nytte. De sagde blot til Kvinderne: „Kom, tag Plads ved vore Pulte og begynd.“ Og Kvinderne kom og udførte det nye Arbejde med en Dygtighed og Nøjagtighed, en Flid og Retskaffenhed, som foregaaende Slægtled aldrig vilde have tiltroet dem. Man skal lede efter en uhæderlig Kassererske eller en Bogholderske, der forsømmer sin Gerning. Kvindernes Deltagelse i Forretningslivet er efterhaanden bleven uundværlig.

Hvis man, ud fra et Kvindesags-Synspunkt, skulde bebrejde denne store Hær af kvindelige Funktionærer noget, saa er det, at saa faa af dem endnu ejer Mod til efter endt Læretid hos Andre at grunde noget selvstændigt. Heller end efter Mændenes Sædvane at gøre det store Spring ud i Forretningslivets Malstrøm og kæmpe og lide for at skabe en Virksomhed, som er deres egen, vil de nøjes

med en fast Ansættelse hos andre med Udsigt til en karrig Pension i deres Alderdom. Paa det Punkt har de endnu en Grad af Udvikling til gode hos Fremtiden.

Maaske kunde Mændene, da de aabnede Dørene for Kvinderne, ikke handle anderledes, end de gjorde, fordi Stemningen var dem for stærk. Men i hvert Fald var det ikke alene højsindet set, men ogsaa fremsynet og klogt handlet. Naar man ser Udviklingen eller rettere Stilstanden i de østerlandske Stater, hvor Kvinderne er indespærrede og derfor sidder ørkesløse hen, og man sammenligner dem med de Lande, hvor den kvindelige Halvdel af Befolkningen er med i Arbejdet, saa maa det staa Enhver klart, hvor Fordelen ligger. Et Land i Fremgang har ogsaa dygtige Kvinder.

Det har været vort Slægtled givet at se Kvinderne udvikle sig til Borgerinder, og det er maaske det lykkeligste og det største, vi har set.

EMMA GAD

Dansk Kvindesamfund 1915-1940: Angreb på vundne rettigheder:

Efter at Grundloven i 1915 gav kvinderne fuld valgret og valgbarhed, vedtog Dansk Kvindesamfund en ny formålsparagraf, ifølge hvilken der skulle arbejdes for udvikling og dygtiggørelse af kvinderne til den fuldmyndige borgers ansvar og arbejde, for kvinders ligestilling med mænd samt forbedringer af kvinders og børns vilkår.

Dansk Kvindesamfund havde krævet ligeløn siden 1883, og da 'Den store Lønningskommission' blev nedsat i 1916, fik Dansk Kvindesamfund én kvinde ind i kommissionen. I 1919 blev den første lov om ligeløn for offentlige ansatte vedtaget og i 1921 loven om kvinders og mænds lige adgang til stillinger i det offentlige.

Mellemløstiden var præget af angreb på de vundne rettigheder. Dansk Kvindesamfund protesterede mod fyringer af gifte kvinder i den offentlige sektor. De stillede krav om reformer i svangerskabslovgivningen, der skulle give dårligt stillede og enlige kvinder mulighed for at gennemføre graviditet og efterfølgende sørge for barnet og dermed forhindre at de fik foretaget illegale aborter. Arbejdet i svangerskabskommissionen førte blandt andet til oprettelsen af Mødrehjælpsinstitutioner over hele landet.

Dansk Kvindesamfund 1940-1950: Besættelse og kvindelige præster:

Under besættelsen var Dansk Kvindesamfund medstifter af Danske Kvinders Beredskab og Danske Kvinders Samfundstjeneste. Af særlige problemer, der blev taget op, var arbejdsløsheden blandt kvinder og enlige kvinders sociale problemer.

Efter valget i 1943, hvor kun to kvinder blev valgt til Folketinget, intensiveredes arbejdet for en større kvindelig repræsentation. Spørgsmålet om kvindelige præster havde med jævne mellemrum været diskuteret siden 1919, hvor loven om kønnenes lige adgang til offentlige stillinger blev vedtaget. Dansk Kvindesamfund agiterede stærkt for, at loven også skulle gælde præsteembeder, hvilket først skete ved en lovændring i 1947.”

Noter:

- 1) Tegneskolen for Kvinder: Se endvidere under Margrethe Hald og Ellen Johansen i biografidelen af årsskriftet.
- 2) Odense Fagskole for Syersker: Se endvidere under Helga Stenhøj i biografidelen årsskriftet.

Om at skrive kvindehistorie.

Kvindernes synlighed:

Det tydeligste tegn på tilstedeværelsen af bevidste, selvstændige fremsynede kvinder i Barrit-Vrigsted-området er Kvindeegen i Over Barrit. Den står som et monument over kvindernes valgret i 1915. Andre steder i landet, hvor man har kvindeegee – og hvor historien er bevaret – var det kvinder, der svang skovlen og sagde de ord, der skulle siges. I Barrit-Vrigsted var der ingen kvindeforeninger på det tidspunkt, og grundige undersøgelser i lokalarkivets arkivalier, Barrit-Vrigsted Sognekommunes arkivalier og Statsbibliotekets avissamling har ikke afsløret en eneste beslutning om gennemførelse af arrangementet ”Plantning af Grundlovseg” i 1915 – heller ikke i 1920, 1925 eller 1930.

Der er heller ikke nævnt et eneste navn på nogen kvinde, der kunne tænkes at have været aktiv ved arrangementet med at få plantet kvindeegen. Tværtimod! Ved Sognegårdens indvielse i 1956 drillede sognerådsmedlem skovløber Jensen kvinderne i sin ”Tale til kvinderne”. Han skoser dem for deres manglende initiativ udenfor

hjemmet, og ironiserer over at Kvindeegen måske burde være blevet stående i skoven, hvor den kunne have gjort nytte som gavnt træ. Der er da heller ikke en eneste stavelse om plantning af en kvindeeg i sognerådets protokoller fra perioden.

Forsøger man at trænge om bag denne "tavshedens mur", så afslører et kig i matrikelfortegnelsen, at Kvindeegen blev plantet på Barrit-Vrigsted Afholdsforenings grund ved det gamle forsamlingshus "Afholdshjemmet". Afholdsforeningens protokoller er bortkomne; men hverken i medstifter og mangeårig bestyrelsesmedlems, J.P. Aabo Christensens, erindringer eller i Afholdsdagbladet¹, er der den mindste bemærkning om en begivenhed i Barrit i forbindelse med kvindevalgrettens indførelse. Afholdsforeningen var ellers en af de fremmeste foreninger i argumentationen for at give kvinder politisk indflydelse. Det var kvinderne og børnene, der led under mændenes drikkeri (en bajersk øl kostede 12 øre og en flaske brændevin 25 øre og det var helt normalt indenfor flere erhverv, at arbejdet blev suppleret med indtagelse af 1 flaske brændevin pr. dag). Hvem var bedre til at lave regler for dette uvæsen end kvinderne? Også politikerjobbet var et fugtigt arbejde! Det er ikke uden grund at Christiansborgs kantine stadig hedder "Snapstinget". Det er altså rimeligt at antage, at afholdsforeningen var initiativtager til plantningen af Kvindeegen; men i Danmarks Afholdsforenings optegnelser er der ingen kvinde i Barrit-Vrigsted Afholdsforenings bestyrelse før 1916. Den første kvinde i Barrit-Vrigsted Afholdsforenings bestyrelse var Karen Nielsen, gift med boelsmand Søren Nielsen på Over Barrit Mark. Hun var datter af væver Jørgen Hansen og Ane Katrine Marie Hansen fra Hyrup. Hendes forældre blev skilt inden hendes konfirmation i 1905. Hvis årsagen var alkohol, kunne det sikkert nok få en kvinde til at gå ind for kvinders indflydelse på egen situation privat og politisk; men det er der ingen optegnelser om.

En anden tråd findes i avisen Socialdemokraten i Horsens. Der annonceres om en festaften afholdt af Landbohjemmet Smedskærlund i Smedskær i anledning af grundlovsændringen om kvindernes valgret. Festtaleren var en folketingsmand fra Bjerre. Talen er refereret, og han beskriver partiets arbejde for sagen, og udtrykker forhåbning om, at det bliver til gavn for landet. Ikke et ord om et arrangement med plantning af en Kvindeeg i Barrit. Og så var der bal bagefter!

Ser man i Barrit-Vrigsted Socialdemokratiske Forenings protokoller og annaler, kan man se, at bestyrelsen havde et problem i 1915: Til foreningens arrangement af "Børnenes Julefest" på kroen havde et par af medlemmerne været så fulde, at det gav anledning til skandale. Tilsyneladende var det først efter den begivenhed, at man i foreningen tog stilling til alkohol som et problem, og det var langt senere, at der kom en kvinde med i bestyrelsen.

Der kom først en kvinde fra Barrit-Vrigsted-området i kommunalbestyrelsen efter Barrit-Vrigsted Kommunes nedlæggelse i 1968-69. **Konklusionen er:** Det kræver enorme mængder af tid og fantasi, at skrive noget om kvinder i historisk perspektiv. De er usynlige, og informationerne skal findes alle andre steder end i almindelige historiske kilder.

Noter:

- 1) **Afholdsdagbladet:** Danmarks Afholdsforening drev i mange år sit eget dagblad, der selvfølgelig havde fokus på begivenheder i afholdskredsene udover de landsdækkende og udenlandske nyheder.

At være bemærkelsesværdig! Hvad vil det sige?

I næste afsnit har vi udvalgt 10 kvinder, som vi kalder "bemærkelsesværdige". Men bemærkelsesværdighed skal vurderes på baggrund af miljøet. I moderne sprogbrug taler man om "den sociale arv": miljøet, familien, økonomien, opdragelsen, socialklassen m.m. – alt det der har medvirket til at gøre én til den person, som man er. Hvis man skal bemærkes, må man træde frem fra baggrunden. Derfor også lidt om baggrunden – og dens utydelighed!

Lidt om miljøet på landet i de 100 år fra ca. 1850 til ca. 1950, hvor "vore kvinder" fik deres sociale arv.

Historien om stavnsbåndets ophævelse, udskiftningen af bøndergårdenes jord og udflytningen af gårdene fra landsbyen til markerne i det åbne land – under ét kaldet landboreformerne - var et kæmpespring frem i øget frihed og større økonomi. Det gav baggrund for investeringer i brugsforeninger, andelsmejerier og andelslagterier og uddannelse på efterskoler, højskoler og landbrugsskoler. Så det var virkelig en ny tids bonde, der stod på sin toft, da man kom op i midten af 1900-tallet.

Men hvordan havde bondens kone det? Man skal være klar over at øget frihed betyder færre bånd – også de gode af slagsen. Hvis manden kræver sin frihed i ægteskabet, står konen tilbage med børnene i et hjem, der pludselig kan føles som et fængsel og vice versa.

Efter stavnsbåndets ophævelse, udskiftningen og udflytningen er man tidsmæssigt i sidste halvdel af 1800-tallet, og bøndernes koner befandt sig pludselig ude på det gamle overdrev flere hundrede meter udenfor landsbyfællesskabet.

Hvor man før kunne se ind til naboen og veksle en bemærkning, når man hentede noget i haven, så var man nu omgivet af ensomhed og med fast arbejde i alle vågne timer i et mørkt køkken. Der gik 50-75 år før man begyndte at oprette kvindeforeninger på landet eller mændenes foreninger begyndte at oprette husholdningsudvalg til kvinderne.

Hvilke historier om menneskelig styrke, udholdenhed, idéudvikling, frihedstrang og mod kan der ligge skjult i den hverdag, som var kvindernes?

Og hvordan kan man overhovedet gøre sig håb om at kunne finde informationer, der tydeliggør at en kvinde har været bemærkelsesværdig på baggrund af et stort set ubeskrevet miljø?

Vi har opstillet to krav til prædikaten ”bemærkelsesværdig”:

- 1) Man skal igennem sit liv have markeret et brud med baggrund og forventninger. Et brud/en beslutning, der har ført én ud i et anderledes liv end det, som nogen med kendskab til forudsætningerne kunne forvente.
- 2) Man skal have udvist vedholdenhed og styrke i en grad, så beslutningen kan ses i en undersøgelse af liv og levned for pågældende kvinde.

Der har været adskillige stærke, pligtopfyldende, sociale, markante og imponerende kvindeskikkelser i Barrit og Vrigsted sogne; men mange er faldet fra på konstateringen: De reagerede kun på det, der skete. Nogen har reageret stærkt, andre klogt, nogen med stort hensyn til næsten eller til fællesskabet; men de har ikke selv sat udviklingen i gang.

Enhver udvælgelse og fremhævelse kan kritiseres, især hvis man trækker Janteloven ind i samtalen. Men vi har truffet nogle valg!

Bemærkelsesværdige kvinder i Barrit og Vrigsted sogne.

Fiskestine / Ane Kathrine Rasmusdatter (1831-1917) – en mønsterbryder fra Breth Mark

Fiskestine blev født 21/5 1831 og blev døbt "Ane Kathrine Rasmusdatter". Hun var den ene af et tvillingepar. Hendes forældre var husmand Rasmus Rasmussen og hustru Sidsel Maria Nielsdatter fra Breth. Hun gik i skole i Breth Skole – nuværende Serupsvej 4. Hun kom ud at tjene før konfirmationen, så skolegangen blev nok ikke gennemført helt efter reglerne. Ved konfirmationen – Mikselsdag 1845 i Klakring Kirke – var bedømmelsen af hendes kundskaber og opførsel da også kun "Temmelig god".

Set udefra, er det ikke overraskende, at næste gang man ser Ane Kathrine Rasmusdatter/Fiskestine i kirkebogen, er det som mor til et "uægte" barn (moderen er ugift). 1859 fødte hun en pige, der fik navnet "Sidsel Maria Pedersen". "Fiskestine" var 28 år, tjente hos gårdmand Hans Nielsen i Breth og udlagde Peder Christian Mikkelsen som barnefader. Han tjente i Vesterager i Rårup Sogn/Kleis kirkedistrikt.

Fiskestine og Peder Christian Mikkelsen blev gift i løbet af de næste 3 år, for i 1862 var de i kirken med en datter mere og denne gang som "mand og hustru". Pigen fik navnet Elise Kjerstine Pedersen. Præsten noterede, at de var indsiddere¹⁾ på Breth Mark. "Breth Mark" udgjorde området ud mod Barrit Station, og "indsiddere" udgjorde bunden af samfundet – lige over fattiglemmerne. Ægteskabet mellem Fiskestine og Peder Christian Mikkelsen holdt ikke. Skilsmissen forudsatte 3 års separation og mindst 2 besøg hos amtets forligelseskommissær. Så det har ikke været nogen hurtig eller nem sag. Først i 1922 kunne man frit gifte sig igen efter en skilsmisse. I 1866 fik de dog en søn, Martin Carl Frederik Jørgen Pedersen. Præsten noterede, at faderen var indsidder og de var fraskilte. Det vil sige, at skilsmissen trådte i kraft, mens Fiskestine var gravid med Martin. Faderskabet blev automatisk tilkendt ægtemanden indtil 10 mdr. efter skilsmissen. Var barnet først født 10 måneder efter skilsmissen, ville det have været "uægte".

Så i 1866 kunne man altså finde Fiskestine som enlig mor med 3 børn et sted i Breth-området. Man må have betragtet hende som stående i kø til en plads på fattiggården i Barrit. Den blev dog først bygget i 1872. Men ved 1870-folketællingen blev Fiskestine registreret som "husmoder, der levede af håndarbejde". Hun havde de 3 børn på 10, 7 og 4 år hjemme og havde også en kostgjænger²⁾ registreret på adressen - under fattigvæsenets forsørgelse.

Brethvej 12, "Fiskestines Hus", ca. 1955.

Fra 1870 til 1890 var der tilsyneladende en positiv udvikling i Fiskestines liv og økonomi, samtidig med at tilværelsen rettede det ene slag efter det andet mod hendes liv.

I 1872 fik Fiskestine skøde på et hus! – det nuværende Brethvej 12. Med skødet blev hun ejer af "hus og haveplads"; men selve jorden var lejet i et langvarigt lejemål - den tilhørte stadig Søren Madsen i Ballegård i Breth. Hun begyndte også at sælge fisk mellem 1870 og 1880. I hvert fald blev hun ved 1880-folketællingen registreret som "fraskilt husejerinde og fiskehandlerinde". Hendes 2 døtre boede på det tidspunkt stadig hjemme - 20 og 17 år gamle – og hun havde 2 plejebørn, som var børn af hver sin enlige mor.

I 1882 fik Fiskestines yngste datter, Elise Kjerstine, et uægte barn – Anton Kristian Jensen. Hun blev senere gift med den udlagte barnefader, Peder Johan Jensen, der var karl på Barritskov.

I 1884 udvandrede Fiskestines søn, Martin – kun 18 år gammel – til

St. Anne i Illinois i USA. (En del af brevvekslingen er bevaret fra en periode, hvor sønnen og dennes kone af og til modtog støtte fra Fiskestine.)

I 1887 døde Fiskestines datter, Elise Kjerstine, af "tæring" / tuberkulose. Hun var kun 25 år gammel og efterlod sin 5 år gamle søn, Anton Kristian Jensen, til Fiskestine. Så ved 1890-folketællingen blev situationen i huset opgjort til: Fiskestine - husmoder og husejer - med sit barnebarn, Anton Christian Jensen, boende i huset på Brethvej. Hun var 59 år gammel, og han var 7 år.

Fiskestine i døren til Ballegård, ca. 1905.

I 1901 overlod Fiskestine skødet på "hus og haveplads"/Brethvej 12 til barnebarnet, Anton Kristian Jensen. Hun var 69 år gammel, og han var 19 år gammel. Men dermed er historien om Fiskestine langt fra slut! Hvordan formåede hun at klare livet for sig selv og sine nærmeste – økonomisk og menneskeligt? Hvis man laver en opsamling på arkivalier, viden og historier om Fiskestine og hendes liv, er der nogen forhold, man kan udtale sig om med sikkerhed, andet kan man udtale sig om med sandsynlighed og meget er mulige forklaringer på facts og historier. Noget kan undersøges grundigere og andet vil aldrig blive opklaret. Fiskestines liv trodser enhver brug af

ordet "normalt", så en kortfattet skitse af hendes vilkår, væren og valg må nødvendigvis blive en sammenblanding af fakta og begrundede formodninger.

Fiskestines økonomi: Fiskehandlerske:

Fiskestine var fiskehandlerske. Fiskene blev hentet hos fiskerne ved

Geerts Strand og Rosenvold Strand. Gåture på henholdsvis 13 km. og 18 km. - ud og hjem igen. Plus de kilometer hun gik af en anden rute for at sælge fiskene. Fiskene havde hun i en kurv/en "poni" på ryggen.

Var der ikke fisk at få, kunne der fyldes sand i kurven. Sandet blev solgt og blev dengang brugt til at strø på gulve og i spyttebakker.

Genbrug af klude og ben/knogler:

Samtidig med salget af fiskene indsamlede Fiskestine gamle klude og ben/knogler hos bønderne. Kludene blev vasket og sendt til Horsens, hvor de indbragte en god pris. Knoglerne kunne også sælges og bruges til bemel eller som råmateriale til bensløjde. En bonde, der havde Fiskestines klude og ben med til Horsens sammen med sit eget læs korn, blev overrasket over, at hun fik mere for sine produkter, end han fik for sit læs korn. Vi har en prisliste over forskellige typer af klude fra købmand A. Jensen, Horsens:

Horsens den 5-9-1902

Prisliste Klude

Hvide strikket rene:	25 Ø/P
Do. Skidne:	15 -/-
Hvide vævet:	13 -/-
Hvide bleget linned	8 -/-
Hvide bomuld N1:	5 -/-
Hvide bomuld N2:	3 -/-
Hvide bomuld N3:	1 -/-
Kulørte strikket:	8 -/-
Kulørte vævet:	4 -/-
Hvergarn:	1 -/-
Rub?:	2 -/-
Leen(Lin?)	1½ -/-
Usorterede uldne klude:	2 Kr/P

Kjøbmand A. Jensen

Grønnegade No 11

Fregner

25g Vandfri Lanolin
15g 10% Brintoverilte
3g Citron

Ligtorne

15g Salicylkolodium
5g Mælkesyre
5g Æter

Klog kone:

Fiskestine kunne mere end sit fadervor! Hun hjalp folk med forskellige salver og kure. Der er også historier om, at hun kunne læse over bulne fingre og på den måde få betændelsen til at forsvinde – hvis man troede på det! Men der er ingen beretning om, at hun tog sig betalt for denne del af sine aktiviteter.

Udlejning af kartoffelmelsmaskine:

På et tidspunkt investerede Fiskestine i en kartoffelmelsmaskine, der kunne rive kartoflerne så fint op, at massen kunne tørres til kartoffelmel. Det apparat gik hun rundt til gårdene med. En karl fik lov at gøre arbejdet og hun fik en lejeindtægt af apparatet.

Pension og plejemor:

Ved folketællingerne kan man se, at Fiskestine også tog sig af folk, der var under fattigvæsenets forsørgelse, og at hun havde plejebørn boende. Dette blev også betalt af "sognet" eller de enlige mødre.

Arbejde, arbejde og arbejde:

Der er ingen tvivl om at "Fiskestine" har arbejdet på at skaffe "til dagen og vejen" i alle sine vågne timer. Ved en af folketællingerne er det nævnt, at hun ernærede sig ved "håndarbejde" – håndens arbejde kan være mange ting: daglejer / høstmedhjælp / malkekone – eller strikning / hosekræmmer o.lign.

At være "uvirksom", har ikke været med i hendes begrebsverden!

Mennesket Fiskestine

En af gåderne i studiet af Fiskestines liv er det varme forhold til familien Ruge på Skjerrildgård. Hvad var baggrunden for det varme forhold? Det var ikke nogen hemmelighed, at de største og flotteste fisk i hendes "poni" var reserveret til Ruge-familien. Men da de i 1912 solgte gården og flyttede til København fulgte en meget varm korrespondance mellem Fiskestine og familien – både proprietæren og døtrene skrev. Når den ene af døtrene skrev og mindedes de hyggelige stunder og gode samtaler i Fiskestines køkken, giver det et andet billede af Fiskestine end det, der er skitseret ovenfor. Kontakten blev bevaret trods afstanden – både julehilsener, almindelige breve og gaver til fødselsdage og jul passerede frem og tilbage mellem Fiskestine og Ruge-familien.

At Fiskestine var flittig, kan enhver se. At hun ikke var påholdende i pengesager fremgår af både historier og arkivalier. Børnene på nabogården "Lerholm" – der var 15 børn! - har fortalt, at de på deres fødselsdage fik en daler – 2 kr. – af Fiskestine. Måske var det kun til én fødselsdag for hver af børnene; men 30 kr. var også mange penge – dengang.

Hun støttede og tog sig af familien længe efter, at de var blevet voksne, og hun støttede initiativer og sager, som de mennesker,

hun kendte, brændte for – f.eks. Danske Kvinders Forsvarsforening og Københavns befæstning, hvor Ruge-døtrene var aktive. Mange af historierne om Fiskestine viser tydeligt, at hun var en meget markant personlighed – men med hjertet på rette sted. Tilsyneladende har hun virket som en klippeagtig person – en person, som andre kunne læne sig op ad, rådspørge, få hjælp af – hvis de viste, at de gjorde, hvad de kunne for at stå selv. ”Ren godgørehed” var nok heller ikke med i hendes ordbog.

Fiskestine døde i 1917 – 86 år gammel – hun nåede at få stemmeret til folketing og landsting; men hun nåede ikke at bruge den, idet det første folketingsvalg efter 1915 foregik i 1918. Enten har præsten skrevet forkert, eller Fiskestine har været gift og skilt to gange. I kirkebogen står ”fraskilt enke efter husmand Kristian Poulsen. Sidste fælles bopæl: Breth.

Noter:

- 1) Indsiddere/inderste: en jordløs person der boede til leje hos en bonde eller en husmand. Ofte betalte indsiddere for tag over hovedet og mad på bordet med deres arbejdskraft. Det kunne være et næsten slavelignende forhold.
- 2) Kostgænger/kostkarl: En person, der får sin daglige kost på adressen – normalt efter aftale med og betaling af fattigvæsenet. ”Kostkarl” var et skældsord om en person, der boede i en ussel bolig (så ussel at der ikke kunne laves mad i den).

Kilder:

Arkivalier i Barrit-Vrigsted Lokalarkiv,
Arkivalier på www.arkivalieronline.dk
Bjerre Herreds Bogen I s.254-255.

Ane Grethe Antonsen (1855-1930) – en kongelig skuespillerinde fra Over Barrit

Ane Grethe Antonsen blev født i Parisgård i 1855. Hun var datter af gårdfæster Anton Rasmussen og hustru Ellen Rasmusdatter. Hun var den eneste og yngste pige i en søskendeflok på 3.

Hvad der fik Ane Grethe Antonsen til at forlade Barrit med kurs mod København, og hvor hun fik midlerne fra, er aldrig blevet klart belyst. Hendes skolegang siges at have været ringe, trods det at læreren var anerkendt som dygtig. Tilsyneladende var ønsket om mere uddannelse så stærkt, at hun forlod hjemmet og Barrit, for at lære mere.

Parisgård i Over Barrit, 2015.

I København udfoldede hun – overraskende i forhold til sine forudsætninger som bondedatter fra det østjyske - en brændende interesse for skuespillet. På trods af alle de vanskeligheder, som man kunne forudse, først og fremmest på grund af dialekten, besluttede hun sig for at blive skuespillerinde. Hun begav sig i kast med at rette op på sit sprog med en imponerende energi, og fik bl.a. instruktion af tidligere skuespiller Lauritz Andreas Eckardt.

Det er uvist, hvornår Ane Grethe Antonsen forlod Barrit, og derfor også usikkert hvor mange år hun opholdt sig i København, før hun som 25-årig i 1880 debuterede på Det Kongelige Teater som Ulrika i Carsten Hauchs "Søstrene på Kinnekullen".

Ane Grethe Antonsens egen forestilling om de roller, som hun helst ville spille, gik i retning af det romantiske og dæmoniske; men det blev en anden type drama, hun kom til at spille og "fylde rollerne ud i".

Hun var ansat på Det Kongelige Teater i 30 år, og her var hun en aktiv deltager i den udvikling som dramakunsten gennemgik i perioden – specielt for kvinderollernes vedkommende. Det blev betegnet som "naturalistisk drama".

Tidligere var kvinderoller typisk enten "komiske, dumme kvinder" eller "farlige (for manden) kvinder". Det naturalistiske drama udviklede sig i slutningen af 1800-tallet, og det betød bl.a., at kvin-

derrollerne kom til at omfatte fremstillingen af virkelige kvinders liv og problemer. Henrik Ibsens "Et dukkehjem" er nok et af de bedst kendte naturalistiske teaterstykker, hvor Nora med mand og 3 børn forlader hjemmet og en tilsyneladende tryk og lykkelig tilværelse; men i virkeligheden en tilværelse i et fængsel betegnet ved ørkesløshed, usynlighed og manglende indflydelse på eget liv.

Ane Grethe Antonsen udfyldte flere af disse kvindetyper i sine roller på Det Kongelige Teater, f.eks. Gina Ekdal i Henrik Ibsens "Vildanden" og den forfjamskede, naive tjenestepige Ane i Bjørnstjerne Bjørnsons "Geografi og Kærlighed, som nogle af de mest markante. Men disse roller hang ikke på træerne, så ind imellem spillede hun også en lang række mere traditionelle kvinderoller.

Ane Grethe Antonsen (1855-1930)

I 1907 udgav Ane Grethe Antonsen et lystspil "Gamle Jomfruer", om pebermøers vilkår. I stykket tager hun kvindegruppens vilkår og selvundertrykkelse under kærlig ironisk behandling, og lader bl.a. en af de mere oprørske udtale (Omskrevet til mere moderne skriftsprog fra den oprindelige replik): *"Hvis fremskridtskvinderne virkelig ville gøre noget for deres medsøstre, skulle de først og*

fremmest arbejde for ændring af kvinderollen f.eks. i forbindelse med frieri, hvor mændene alt for længe har haft monopol. Det ville være af større vigtighed for kvinders livslykke end om de opnåede valgret!”

En ændring af kvinderollen! Det blev først for alvor taget op af Rødstrømperne 60 år senere, og her 8 år før kvinderne fik valgret! Stykket blev optaget på Folketeateret i 1907.

Et andet område indenfor teaterkunstens vilkår, hvor Ane Grethe Antonsen gjorde sig bemærket var i sin positive holdning til "ensembleteateret".

Det er den teaterform, hvor teateret har ansat en fast trup af skuespillere, der under direktørens / instruktørens ledelse fordeler rollerne og udvikler spillet i en mere samarbejdspræget proces. I andre teatre – også Det Kongelige Teater - blev skuespillerne projektansatte til den rolle, som teaterledelsen mente, skulle udfyldes. Ane Grethe Antonsen fremhævede ensemblespillets værdi for helhedsindtrykket – en holdning der kom til at præge udviklingen for det moderne teater. Man kan også sige, at det var en tilbagevenden til rødderne, for Shakespeares Globe Theatre var et ensembleteater.

Men der kom efterhånden lange pauser i Ane Grethe Antonsens roller, så i 1910, hvor hun var 55 år gammel, tog hun sin afsked fra Det Kongelige Teater. I årene efter gæsteoptrådte hun på Dagmartheateret, Folketeateret og udfyldte også en enkelt rolle på Århus Teater. I 1910 debuterede hun også som filmskuespillerinde i stumfilmen "Elskovsbarnet". Hun var med i 3 stumfilm mere frem til 1912. Den sidste rolle i var i "Pigen fra det mørke København".

Ane Grethe Antonsen boede i Amaliegade 33 i København. Efter sin afsked som skuespillerinde flyttede hun til Sorø, Alléen 19, hvor hun døde 1930. En bror og svigerinde flyttede også til Sorø, da de blev pensionerede. Både Ane Grethe Antonsen og broderen, der døde året efter, blev begravet på Barrit Kirkegård, hvilket kan tyde på, at hun i hele processen havde baglandet i familien og hjemegnen med sig. Ane Grethe Antonsen døde ugift og havde ingen direkte arvinger, så før døden oprettede hun et legat "til fordel for gamle scenekunstnere".

En bemærkelsesværdig kvinde, der turde forfølge sine drømme og var parat til at yde den nødvendige indsats for at gøre dem til

virkelighed. At hun bevarede et vågent blik for og engagement i samfundsforhold og ligestillede problemer, bidrager kun til det bemærkelsesværdige.

Kilder:

Dansk Kvindebiografisk Leksikon:

www.kvinfo.dk/side/597/bio/1059/origin/170/ , 19/11 2015

www.danskefilm.dk – Ane Grethe Antonsen, 19/11 2015.

Kraks Blå Bog, 1930.

www.arkivalieronline.dk kirkebøger, folketællingslister, ejendomsdata.

Ane Kathrine Petersen (1888-1973) – jordemoder af hele sit hjerte.

Ane Kathrine Petersen blev født 13/11 1888 i Gramtange. Hendes forældre var gårdbestyrer på Gramtangegård Christian Petersen og hustru Maren Jørgensen. Hendes far var ikke stærk og var kommet fra Åbenrå-egnen for at undgå tysk krigstjeneste. Hendes mor var datter af gårdejer, sognerådsformand og i en periode rigsdagsmand Jørgen Jensen og hustru. Morfaderen døde året efter forældrenes bryllup, Maren og Christian overtog gården og Ane Kathrine Petersen voksede op på Gramtangegård. Hun var den ældste af 3 søskende – en yngre bror, og en endnu yngre søster. Den yngste søster, Helene, var svagelig, og en anden bror var død kort efter fødslen.

Ane Kathrine Petersens far var ikke rask; men han var heller ikke nogen fremragende landmand, og de blev nødt til at sælge gården i 1906. Forældrene købte en mindre ejendom i Breth Surmose, hvor faderen døde allerede i 1910. Da en forlovelse gik forbi – hverken Katrine eller hendes ven ejede noget som helst, så han udvandrede til

Ane Kathrine Petersen, ca. 1910.

Amerika – må det have stået klart for Katrine, at hun måtte forberede sig på "at klare livet for sig selv og sine". Hun uddannede sig til sygeplejerske.

Efter faderens død flyttede Katrines mor og den svagelige søster ind i en lille lejlighed i Barrit St., Katrines bror var i lære, og da hun selv var færdiguddannet som sygeplejerske, blev hun ansat som menighedssygeplejerske i Tyrsted-Uth Sogne. Hun præstere-
de således familiens eneste regulære indtægt.

Katrines mor og søster forsøgte at starte et pensionat i Horsens med Katrine som hjælper, når der var tid; men projektet var uholdbart fra starten. Det blev formuleret positivt af en ven af familien, der skrev: "*Kathrine var en uvurderlig hjælp for dem, når hun havde lidt frihed.*" I 1919 besluttede hun at uddanne sig til jordemoder, søgte ind på Rigshospitalets jordemoderuddannelse, og blev ansat som jordemoder i As-Klakring Kommune i 1920 – direkte fra skolen.

Med jordemoderembedet fulgte en embedsbolig, og hurtigt flyttede moderen og Helene ind hos hende – til gavn for alle parter. I 1922 døde søsteren – kun 28 år gammel.

Jordemoder-embedet er et af de ældste "regulerede" erhverv i Danmark. Allerede fra 1537 pålagdes præsterne at "undervise"/foretage sindelagskontrol af de lokale jordemødre. 1714 udstedtes den første jordemoderforordning, der blev jordemødrenes grundlov de næste 200 år. Fra 1781 indførtes en tavsheds-ed for jordemødre. Det kostede embedet, at misbruge den fortrolighed som et ulykkeligt fruentimmer kunne udvise ved at betro sig til jordemoderen. Regler og regulering fulgte i en jævn strøm op igennem århundrederne. I 1929 blev jordemoderdistrikterne As-Klakring og Barrit-Vrigsted lagt sammen.

I Barrit-Vrigsted Kommune havde Marie Reinholdt (1868-1930) haft jordemoderembedet med bolig på Skulsballevej 1. Ved sammenlægningen købte amtet Vesteragerhus, Barritskovvej 1, som ny embedsbolig for jordemoderen. Katrine fik embedet og flyttede til Vesterby og Katrines mor flyttede med. Hun døde 1934.

Fra 1929 til 1954 var Kathrine så jordemoder i Barrit-Vrigsted og As-Klakring kommuner. Hun arbejdede med enestående ansvarlighed, pligtfølelse, dygtighed og varme og nåede at tage imod ca.

2500 børn i sin tid som jordemoder. Hendes egenskaber vakte tillid og gjorde hende afholdt og respekteret. Allerede i Tyrsted-Uth sogne medgav præsten hende en udtalelse, hvor ord som "dygtig", "samvittighedsfuld", "taktfølelse" og en evne til at vinde patienters og pårørendes tillid og kærlighed var fremherskende.

Ane Katrines pligtfølelse overfor familien understregede også indtrykket af et menneske med meget høj etisk standard. Man kunne tilsyneladende støtte sig ubegrænset til hendes professionalisme. Det blev sagt, at når hun kom til stede i et barselshjem, faldt der ro over hjemmet og trygheden bredte sig; men det blev også nævnt i en levnedsskildring, at hun var meget ensom efter moderens død.

Frk. Andersen, plejehjemsbestyrer i Gammelby, frk. Karen Nielsen, lærerinde i Klakring, frk. Konradsen, lærerinde i Vesterby, frk. Katrine Petersen, jordemoder i Barrit-Vrigsted og As-Klakring kommuner, fotograferet udenfor Vesteragerhus, ca. 1950.

Det er et tilbagevendende spørgsmål: "Hvem støtter den stærke sig til, når tilværelsen bliver for svær at klare alene?" Vilkaarene for mange selverhvervende kvinder på den tid var, at man var gift med sit arbejde. Mange havde nok heller ikke lyst til at opgive jobbet, selvstændigheden og synligheden til fordel for en tilværelse i det skjulte, hvor dagen gik med at servicere mand og børn.

Det ser ud som om Katrine Petersen løste problemet eller fik løst problemet gennem netværksdannelse. Dels opstod der tilsyneladende et nært – næsten familiært forhold - til familien på Ravensborg Gård, og dels var hun kendt som et menneske, der udviste stor gæstfrihed og omsorg. Billedet til venstre giver indtryk af "møde i netværksgruppen for egenens enlige, selverhvervende kvinder".

Ved afskedsfesten i 1954 – efter 34 års uegennyttigt arbejde - samledes omkring 200 mennesker for at takke Katrine Petersen for hendes indsats for menneskene i Barrit-Vrigsted og As-Klakring kommuner. Sognerådsformand Østergaard-Hansens tale blev sammenfattet i Horsens Folkeblad: *”...hun er kommet i mange forskellige hjem, men har aldrig gjort forskel på folk. Hendes måde at omgås mennesker på er prisværdig. Hun gjorde sit arbejde ikke alene af pligt, men af hele sit hjerte!”*

Katrine Petersen fik 19 år som pensionist, inden hun døde i 1973

Kilder:

Arkivalier i Barrit-Vrigsted Lokalarkiv

Arkivalier på www.arkivalieronline.dk

Hvis man er interesseret i jordemødrenes historie er der en glimrende oversigt – frem til 1914 på:

http://www.niwich.dk/fejoe/jordemoder_historie.htm

Helga Kirstine Stenhøj (1891-1985)– en tidlig iværksætter.

Helga Stenhøjs forældre var Else og Jens Nielsen Stenhøj fra Klakring Mark. De blev gift i 1887 og slog sig ned på Vesterager – nuværende Vejlevej 50 - en af de vestligste ejendomme i Klakring Sogn. De fik 6 børn, Helga Stenhøj var den næstældste og den ældste af 3 piger. Forældrene solgte ejendommen Vesterager omkring 1927 og købte hus i Barritskovby – Barrit Langgade 181.

I 1927 var søstrene Stenhøj, Helga, Dora og Anna, stadig ugifte og mellem 31 og 36 år gamle, og der var ikke nogen ændring i forholdene indenfor synsvidde. Især Doras konstitution var svag, så man kunne forudse, at hun ikke ville blive gift. Deres bror, Sigurd Stenhøj, var i fuld gang med at lave Barritskovby Smedje om til en moderne maskinfabrik og havde brug for hver tjent krone til investering i udvikling.

Det ser ud som, om Helga Stenhøj i midten af 1920-erne traf en beslutning for sig selv og sine søstre om deres fremtid. Perspektiverne var at komme ud at tjene, ligge familien til byrde eller at tage sagen i egen hånd. Et valg, som hun måtte regne med, gjaldt for resten af livet. Helga Stenhøj valgte det sidste. Hun tog en uddannelse som syerske suppleret med tilskæring af tøj, og i 1928 fik hun på en eller

anden vis midler til at købe nabohuset til forældrenes hus – måske et arveforskud fra salget af ejendommen i Vesterager – og begyndte at indrette det til bolig for sig selv og søstrene og syværksted med tilskæring og til manufakturforretning¹⁾.

Grethe Madsen (Se kilde 1) har fortalt, at Helga Stenhøj lærte at sy i Odense. Det kan næsten kun have været på Odense Fagskole for Syersker, der blev oprettet i 1910 af Nathalia Hansen – 5 år før kvinderne fik stemmeret. Nathalia Hansen var en legendarisk kvinde, der længe før starten på fagskolen og i samarbejde med Dansk Kvindesamfund havde arbejdet på at bedre kvindens stilling i samfundet specielt gennem uddannelse²⁾ inden for syning og tilskæring. I 1920-erne, hvor Helga Stenhøj formentlig gik på skolen, tilbød den undervisning i syning og tilskæring på kurser, der kunne vare fra 1 måned til 1 år.

Ved folketællingen 1930 boede 2 af søstrene, Helga og Anna, stadig hjemme hos forældrene på Barrit Langgade 181. Forældrene var 69 og 71 år gamle, og døtrene var 39 og 34 år gamle. I huset ved siden af – nuv. Barrit Langgade 183 – var beboelsen udlejet; men forretningen formentlig allerede i gang.

Barrit Langgade 183, 2015. Indgang til butikken og butiksvinduet er estattet af de to vinduespartier til venstre i huset.

Pigernes mor døde i 1933 og faderen i 1940. Forældrenes hus blev solgt, og de 3 søstre flyttede sammen på overetagen i Barrit Lang-

gade 183. Overetagen var indrettet med værelser og underetagen med køkken, forretning og systue.

Der var så 3 søstre, der levede i og af Helga Stenhøjs manufakturforretning og systue:

Helga Stenhøj (1891-1985), der ejede huset og havde ekspertisen til forretningens drift.

Dora Marie Stenhøj (1892-1970), der passede hus for sine to søstre. Hun var noget svagelig. Da Helga lukkede forretningen i 1961 blev det i højere grad Helga og Anna der passede hende; men på et tidspunkt blev også det for svært med værelsernes beliggenhed på loftsetagen, så Dora kom på Give Plejehjem, hvor hun døde i 1970.

Anna Sophie Stenhøj (1896-1985) hjalp Helga Stenhøj med syning og forretningens drift gennem hele sit liv. På et tidspunkt efter forretningens lukning kom hun på alderdomshjemmet i Rårup, hvor hun døde i 1985 – 10 måneder efter Helga.

Edith Larsen (se Kilde 2), født Frandsen, har fortalt om sin barndom, hvor hun legede med Helga Stenhøjs niecer, Else og Edith og ofte kom hos Helga Stenhøj og hendes søstre:

Når vi var på besøg hos Helga Stenhøj fik vi ofte lov at være inde i systuen. Vi fik lov til at kigge i modeblade og klippe tøjmodeller ud, som vi kunne bruge til vore påklædningsdukker. Også tøjrester, der faldt på gulvet fik vi lov at anvende. Da Edith blev gift i 1940-erne, hvor det var meget vanskeligt at skaffe klæde, havde Helga Stenhøj gemt et stykke stof, som hun syede Ediths brudekjole af. "Det skulle hun have, fordi hun var kommet så meget hos dem".

Søstrene havde et lysthus i haven bag huset. Der sad de ofte og syede om sommeren, når det var varmt.

Inde bag systuen havde man lingeri, brystholdere og korsetter liggende – og også toiletpapir. Det var ikke noget alle hjem brugte! Når forretningen blev lukket sidst på dagen - ved 17-tiden – gik Helga og Anna hver dag en tur ned til skoven.

Grethe Madsen har fortalt: Helga Stenhøj var "meget rask i det". Hun var hurtig i replikken og god til at få tingene fra hånden. Hun ordnede al Stenhøj-familiens tøj og var meget dygtig. Specielt under krigen viste hun, at hun kunne få noget nyt og pænt ud af noget

gammelt – sy to gamle kjoler sammen til en fin ny eller lave en cottoncoat af lagner, der kunne undværes. På det grundlag lykkedes det at skabe en god forretning, der indretningsmæssigt bestod af et forretningslokale, hvor der blev solgt manufaktur og en systue, hvor Helga Stenhøj og hendes søster Anna arbejdede med bestillinger, tilretninger og reparation. Det meste af tiden var der ansat en tredje syerske, ligesom Helga Stenhøj også tog elever.

Anna Kirstine Larsen, født Dalby, har i sine erindringer fortalt om sin uddannelse til syerske hos Helga Stenhøj. Anna Dalby var i begyndelsen af krigen ansat som ”pige i huset” i København – en plads som hun absolut ikke syntes om:

...Så skrev jeg hjem til søster Ella, om ikke hun kunne ringe ned til Helga Stenhøj, hun havde sådan en manufaktur- og stofforretning, og spørge, om ikke hun manglede en sy-elev til november. Og samme dag, som Ella modtog det brev, var der en annonce i avisen, fra Helga Stenhøj, at hun manglede en pige på systuen. Den plads fik jeg så. Det tog et par år eller tre, før jeg var udlært. Det var ikke så ordnet med elevpladserne som nu om dage. I dag ville man vel sige, at jeg var syerske eller sypige; men det hed ikke noget dengang – det var ikke ”værdigt”. Da jeg var færdig, var problemet, om der var arbejde til mig på systuen. De ville gerne beholde mig, og jeg ville sådan set også gerne blive der. Helga Stenhøj var en flink dame, som jeg meget godt kunne lide. Men selvom det var under krigen - der var jo ingen materialer – havde jeg altså lyst til at blive selvstændig, så jeg stoppede hos hende og åbnede min egen forretning. Helga Stenhøj har aldrig givet udtryk for, at hun var ked af at jeg åbnede en forretning med det samme indhold, som hun levede af; men der var også plads til os begge i Barrit, dengang blev alt tøj jo syet.

Fra omkring 1928 til 1961 drev Helga Stenhøj manufakturforretning i Barritskovby, en forretning der blev grundlaget for hendes og hendes 2 søstres liv og eksistens. I 1961 blev hun 70 år og gik på pension. Søstre blev boende i huset; men forretningslokalet blev udlejet til Vejle Bank i et uopsigeligt 10-årigt lejemål. Den havde åbent et par gange om ugen på adressen.

Men husets indretning var ikke god for ældre mennesker, så søstre skiltes efterhånden og flyttede på alderdomshjem/plejehjem. Også for Helga blev det formentlig indretningen med værelser på 1. sal, der gjorde, at hun i 1982 søgte op til Barrit Hvilehjem "Erslevsminde", hvor hendes svigerinde Dagmar Stenhøj, hendes bror, Sigurd Stenhøjs enke, også havde et værelse. Helga Stenhøj døde på Barrit Hvilehjem 27. jan. 1985. Helga Stenhøj var en iværksætter med usædvanlig stor ansvarsfølelse for sin familie og den service, hun ydede sine kunder i forretningen og systuen.

Noter:

- 1) Danmarks Industrimuseum i Horsens har en manufakturforretning i 1950/60-ergaden. Der vises de fine varer, det var muligt at købe i en velassorteret forretning i en mindre by eller købstad. På hylder og i skuffer findes der alt fra diverse bånd, bændler og knapper over linge og strikkegarn til viskestykker, duge og uldne tæpper, ligesom daglig tøj til hele familien også var en del af sortimentet. Fra Danmarks Industrimuseums hjemmeside <http://www.industrimuseet.dk/defaultdk.asp?o=6&k=55&s=78> , 2015.
- 2) Som et resultat af Natalie Hansens overvejelser blev Odense Fagskole for Syersker grundlagt i 1910. At skolen netop blev placeret i Odense skyldtes, at Bevægelsen til Bedring af Syerskernes Kaar, som Dansk Kvindesamfund stod bag, i 1909 så dagens lys her. Natalie Hansens erfaringer fra højskoleverdenen blev til en vis grad overført på Odense Fagskole for Syersker, idet det var meningen, at skolens sociale liv skulle forme sig som på en højskole. Undervis-

Helga Stenhøj, ca. 1960.

ningens indhold var derimod primært lagt an på det rent faglige, idet der specielt i de første år kom en del fattige kvinder for at dygtiggøre sig med henblik på at kunne forsørge sig selv. Den anden store elevgruppe var unge piger, der skulle lære syning og tilskæring til eget brug. Fra Kvinfo's hjemmeside:

<http://www.kvinfo.dk/side/597/bio/99/origin/170/> , 2015. Sandsynligvis sammendrag af Kim Beck Danielsens 75-årsjubilæumsbog om Fagskolen for Syersker).

Kilder (udover arkivalier):

Interview med Grethe Madsen, født Stenhøj. Udført af Karsten Bjerreskov, 2015.

Grethe Madsen, født Stenhøj er Helga Stenhøjs niece. Grethe Stenhøj blev født 1936 i Barritskovby. Hun var datter af Dagmar og Sigurd Stenhøj (Stenhøj Maskinfabrik). Hun voksede op i Barritskovby skråt overfor Helga Stenhøjs manufakturforretning.

Samværet mellem Helga Stenhøj og hendes søstre og broderens familie var tæt. Helga Stenhøj syede og vedligeholdt fabrikantfamiliens tøj. Når fabrikantfamilien tog på søndagstur var søstrene med. Man kom hos hinanden og brugte hinanden. Op til Helga Stenhøjs død boede både hun og svigerinden, Dagmar Stenhøj, Grethe Stenhøjs mor, på Barrit Hvilehjem – Erslevsminde – hvor Dagmars og Sigurds børn kunne besøge dem begge.

Samtaleinterview med Edith Larsen, født Frandsen i 1924. Udført af Marie Pilskog, 2015.

Ediths forældre var Kathrine og Aage Frandsen, der boede på Barrit Langgade lige overfor Stenhøj Maskinfabrik. Edith legede ofte med Sigurd Stenhøjs piger Else og Edith. De tre piger både opholdt sig og legede med jævne mellemrum inde hos søstrene Stenhøj.

Anna Kirstine Larsen: Mine erindringer, 2003.

Portrætfotografier venligt udlånt af Birthe Stenhøj & Vagn Christensen.

Annoncer i Vejle Amts Folkeblad i forbindelse med Helga Stenhøjs død.

Margrethe Hald (1897-1982) – kvinden der gjorde væverhåndværket til forskning.

Margrethe Hald blev født på gården Nørtoft – nuværende Lundevej 16 - i Neder Vrigsted. Hun var nummer 3 i en søskendeflok på 4. Hendes opvækst var ikke helt almindelig. Hendes far, gårdejer Rasmus Ole Pedersen, døde, da Margrethe var 3 år gammel, og selvom faderen, som person, lå udenfor Margrethes erindring, er

der ingen tvivl om, at hans bemærkelsesværdige egenskaber, både menneskelige, musiske, kreative og tekniske, var et grundlag for børnenes udvikling gennem hele opvæksten. Sådan blev det, fordi Margrethe Halds mor, Johanne Marie Lauesen, selv gårdmandsdatter fra Skulsballe og med et åbent og kreativt sind, besluttede at drive gården videre med en bestyrer. Så kunne hun overkomme overordnet at stå for driften og samtidig hellige sig børnenes opdragelse og udvikling i den ånd, som hendes mand og hun delte – et åbent, kreativt, kristent og socialt aktivt livssyn i et hjem, hvor tradition og nyskabelse tog hinanden i hånden og sammen gik ind i fremtiden. Margrethes mor blev forlovet på sin 17-års fødselsdag, gift som 19-årig og var kun 27 år, da hendes mand døde. Hendes valg for sig selv og børnene kan virke utrolige; men den bane, som hun bevægede sig ind i, var vilkårene i hendes egen opvækst. Margrethes morfar og mormor ejede Skulsballe – den næststørste gård i Vrigsted Sogn. Morfaren døde da Margrethes mor var 9 år gammel. Også moderens mor valgte at drive gården videre - til en af de to døtre blev gift med en mand, der kunne og ville overtage gården. Det blev Margrethes mors lillesøster 16 år senere.

Man kan sige, at Margrethe Hald voksede op i et meget åbent, matriarkalsk miljø, hvor det at forfølge drømme og interesser ikke begrænsedes af kønsroller.

Nørtoft i Neder Vrigsted, ca. 1910. På laden stod stadig den vindmølle, som var et af Rasmus Ole Pedersens projekter i samarbejde med opfinderen og højskolemanden Poul laCour fra Askov Højskole.

Margrethe Hald blev tidligt interesseret i tekstiler og vævning. Håndværket blev en brændende interesse – også selvom hun efter at have købt sin første væv, søgte oplæring hos væver Gydesen i Løgballe og der blev blankt afvist med ordene: ”Å vøve, det ka’ et kvindfolk eit lær!” Men hos væver Steffen Therkelsen i Neder Vrigsted, hvor hun havde leget som barn, var holdningen anderledes. Hun nævner selv ham som ophav til den første viden om væveriet og dets remedier.

På højskolerne i Vrigsted og Askov udbyggede Margrethe Hald grundlaget med kultur og yderligere teknisk kunnen. Vævermiljøet i Askov var kendt viden om som noget af det mest kreative og fremadrettede i Norden. Blandt andet udviklede Lervad-virksomheden sine væve i tæt samarbejde med højskolens lærerinder i faget.

I 1920-erne søgte Margrethe Hald ind på Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder, for både at udvikle sine kreative evner, sin tekniske viden og sine færdigheder indenfor vævning. Meget tidligt var hendes interesse i området også forbundet med bevaring af gamle teknikker og formidling. Hun var også en dygtig tegner. Også de sider af hendes interesse for faget blev der mulighed for at arbejde med på kunstindustriskolen, for der underviste Elna Mygdal, der var et ikon indenfor tekstile teknikker, tekstilforskning og tegning. Hun var samtidig tilknyttet Dansk Folkemuseum, der senere blev en afdeling af Nationalmuseet. Hun introducerede Margrethe Hald til museumsverdenen, hvor hendes allerede dybe og omfattende viden om gamle væveteknikker, kulturhistoriske interesse og evner i formidling udfoldede sig yderligere. Hendes kunstneriske evner nåede et niveau, så hun fik antaget arbejder på bl.a. Kunsternes Efterårsudstilling og Den Frie, og hun og to af hendes søskende, Peder Hald og Anna Hald Therkelsen, udstillede sammen på Charlottenborg i 1930-erne.

Margrethe Halds første skriftlige arbejde var ”Brikvævning i danske oldtidsfund”, der udkom i 1930. I 1935 fulgte ”Danske bronzealderdragter”, der blev udgivet i samarbejde med H.C. Broholm. På grundlag af disse studier rekonstruerede hun kvindedragterne fra Egtved og Skrydstrup til udstilling på Nationalmuseet. Margrethe Hald blev fastansat på Nationalmuseet som assistent i 1939, avancerede til inspektør i 1947 og var inspektør af 1. grad

1962-1967. I 1950 blev hun dr.phil. med afhandlingen "Olddanske Tekstiler" (engelsk udgave 1980), og hun blev således den første kvindelige dr.phil. uden forudgående akademisk uddannelse. Afhandlingen blev banebrydende og er stadig grundlæggende indenfor international tekstilforskning.

For eftertiden – også internationalt - står Margrethe Hald som "*Oldtidens Tekstilforsker*"! Hun formåede at kombinere sin erfaring og omfattende viden i det vævetekniske med analyser af materiale fra mange rejser i Nærorienten og Sydamerika. Hendes evner til at systematisere, illustrere og formidle forskningsfeltet var uforlignelige. Hun blev også udvalgt til at stå for den danske del af "Nordisk tekstilteknisk terminologi", 1967.

Helt nede på jorden var Margrethe Hald også en kilde til inspiration for almindelige mennesker. Hun formåede at formidle kulturhistorie ind i samtiden. Således introducerede hun håndtenen, der blev en landeplage i 1970-erne, og i hendes sidste bog "Flettede bånd og snore" blev hendes

Margrethe Hald, ca. 1975.

mangesidige talent endnu en gang udfoldet til gavn og glæde for menigmand og -kvinde. Margrethe Hald modtog adskillige legater som anerkendelse af sin forskning i løbet af karrieren, legater som satte hende i stand til at udbrede sin forskning til det store udland. To rejselegater i hendes navn fordeles hvert år til fremragende tekstilforskere, der ønsker at forske i tekstiler udenfor Danmarks grænser. I 1964 blev Margrethe Hald udnævnt til ridder af Dannebrogordenen. Margrethe Hald døde i København 1982.

Kilder:

Dansk Kvindebiografisk Leksikon:

<http://www.kvinfo.dk/side/597/bio/44/origin/170/>

Frede Terkelsen: Slægter, 1958.(Frede Terkelsen var svoger til Margrethe Hald)

Dens store Danske, Gyldendal:

http://www.denstoredanske.dk/Livsstil_sport_og_fritid/H%C3%A5ndarbejde/Tekstilindustri/Margrethe_Hald

Ellen Johansen (1898-2000) – en kvindelig kunstner fra Vrigsted.

Ellen Johansen blev født i "Hytten" på Koksfourt 6 i Over Vrigsted – lige overfor kirken. Hendes mor, Andrea Marie Margrethe Frederiksen, og hendes far, Kristian Johansen, havde truffet hinanden på Vrigsted Højskole. Efter højskoleopholdet søgte de til Borupgård ved Gedved, hvor der var mulighed for at begge kunne blive ansat. Der blev de gift 3/8 1894 og samme dag vendte de tilbage til Vrigsted, hvor faren fik ansættelse på Vrigsted Højskole som gymnastik- og husflidslærer.

"Hytten" med Johansen-familien stående foran. Ellen Johansen, nr. 1? fra venstre, med søstre og forældre, 1904. De to yngste - tvillinger – piger ved hver sin forælder.

Ellen Johansens forældre havde købt "Hytten", som var et tidligere stuehus til en udflyttet gård. Huset var fra 1677. Det står stadig på grunden og er nok det ældste hus i Barrit-Vrigsted-området. Til huset hørte en toft – et mindre stykke jord på ca. ½ fodboldbane. Johansen-familien fik piger! I løbet af de næste 7 år fik de 5 af slag-sen, og Ellen var den midterste.

Ellen Johansens fars job som gymnastik- og husflidslærer på højskolen gav ikke nødvendig økonomisk stabilitet til familien og efterhånden som den voksede, blev det tydeligt, at det var forældrenes omfattende evner indenfor havebrug og husholdning, der betingede familiens overlevelse. Faren havde en baggrund som gartner og moderen var mejeriuddannet. På et tidspunkt blev arbejdet som kirkebetjent og graver ledigt. Kristian søgte og fik jobbet. Det var nok til det daglige brød; men Johansen-familien var fattige - så fattige, at der blev talt om det! Der var respekt omkring deres udnyttelse af jordstykket. Det blev dyrket så effektivt, at familien stort set var selvforsynende med al mad.

Ellen Johansens forældre var grundtvigianere. Faderen havde været på Askov Højskole i 3 sæsoner - måske arbejdede han samtidig som gartner på højskolen? - og forældrene traf hinanden på en anden grundtvigsk højskole, Vrigsted Højskole. Så trods fattigdommen var der en levende og åben atmosfære i hjemmet. Ellen Johansen har selv opsummeret barndommen og miljøet med ordene: *"En børneflokk voksede op efterhånden. De mærkede ikke forældrenes arbejdsplads måtte skifte. Havebruget og senere pasning af Vrigsted Kirke og kirkegården gav dagligt brød.*

Højskolen og Stevnshuset(forsamlingshuset) gav byen og oplandet dejlige samlingssteder. Lærer Jørgensens mandskor og foredrag og meget andet samlede mange af egnens folk i festligt lag."

Som ung havde Ellen Johansen et svageligt helbred – så svagt at både hun og forældrene kunne forudse, at et normalt kvindeliv - med at komme ud at tjene og forhåbentlig blive gift - ikke lå indenfor horisonten. Med familien valgte hun at udnytte sine kunstneriske evner, og der blev skabt mulighed for, at hun kom på Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder¹). Hun interesserede sig specielt for akvarelmaling, og hendes mål var at blive porcelænsmaler; men en rygskade gjorde at også den fremtid blev umulig.

Ellen Johansen flyttede tilbage til forældrene i "Hytten" i Over Vrigsted. Her boede hun resten af livet. Hendes far døde i 1937; men hun og moderen fortsatte det intensive havebrug, der gav overskud til et mindre salg og i perioder kom til at omfatte både biavl og bæverhold. I 1958 døde moderen, hun blev 91 år gammel.

Ellen Johansen overtog "Hytten", dyrkede haven, og malede akvareller! Hun malede mest stilleben-malerier²⁾ – som blev solgt over hele landet gennem venner og bekendte. I 80-årsalderen var det blevet til ca. 350 malerier.

Ellen Johansen var samtidig med udøvelsen af sit kunstneriske håndværk også en ivrig deltager i lokalsamfundet. Hun var således kirkeværge ved Vrigsted Kirke i 20 år og medlem af menighedsrådet i 30 år. Da Vrigsted Skole blev nedlagt var hun medstifter af Kunstforeningen 171170, der overtog skolen for 5 kr. og gjorde den til et kulturcenter for aktiviteter og udstillinger, hvor hun også selv havde billeder med.

Ellen Johansen med nogle af sine malerier ved en af Kunstforeningen 171170's udstillinger i Vrigstedhus, ca. 1975.

På trods økonomisk fattigdom og svagt helbred lykkedes det for Ellen Johansen, at fastholde og virkeligøre drømmen om et liv,

hvor hun igennem sin kunst og sine aktiviteter satte et aftryk, der havde betydning for andre. Hun døde i 2000, og blev altså 102 år gammel.

Noter:

- 1) **Tegneskolen for Kvinder/Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder** blev oprettet 1876. Tegneskolen havde adresse på H.C. Andersens Boulevard fra 1881 til 1967. Den var et initiativ, der skulle skaffe kvinder bedre uddannelsesmuligheder. Tegneskolen lærte kvinder kunsthåndværk og grafiske fag. Da kvinder i slutningen af 1800-tallet ikke kunne søge ind på tekniske skoler, kunne de her få en uddannelse. Dansk Kvindesamfund arbejdede for at få kvinder optaget på Kunstakademiet og da det lykkedes i 1888, blev tegneskolen anerkendt som forskole til Kunstakademiet. Skolen er i dag kendt som Danmarks Designskole. (med kilde i <https://da.wikipedia.org>)
- 2) **Stilleben** (via tysk: *Still-leben*, "stille liv" og på fransk *nature morte*, "død natur") er en foto- og maler teknisk stilart, der viser opsætninger af livløse genstande – oftest smukt dækkede borde eller blomster. (med kilde i <https://da.wikipedia.org>)

Kilder:

Arkivalier i Barrit-Vrigsted Lokalarkiv.

Elisabeth Skouenborg Brogaard (1920-1998) – missionær ”På livets sti”

Elisabeth Skouenborg Brogaard blev født i Højrup Mark i Herslev Sogn ved Taulov i 1920 som datter af gårdejer Johannes Brogaard og hustru Anna, født Skouenborg.

I 1923 flyttede forældrene til Barrit, hvor de havde købt Barritgård. Elisabeth Brogaard, en ældre og en yngre søster flyttede med og kort efter overtagelsen af Barritgård fik de en lillebror, Ole, der med tiden overtog Barritgård. Barritgård i Over Barrit blev rammen om deres opvækst. Elisabeth var den næstældste i søskendeflokken, hvor de endte med at være 9. Der var 18 år mellem den yngste og den ældste pige.

Elisabeth klarede sig godt i skolen – så godt at bedsteforældrene, der boede ved Brædstrup, mente, at hun skulle bo hos dem, så hun kunne komme i en større og bedre skole, der kunne udfordre hendes evner. Det blev der dog ikke noget af. I stedet kom hun ud at tjene. Hun var bl.a. i huset hos en familie i Kolding.

Barritgård, ca. 1960.

I slutningen af 1930-erne kom Elisabeth Brogaard på Haslev Udvidede Højskole¹⁾, der var Indre Missions svar på Askov Højskole. Det blev imidlertid ikke i forbindelse med Indre Mission, at hun udviklede sit kristne livssyn og lagde grunden til sin livsgerning. Hun blev i stedet inspireret af Brødremenigheden i Christiansfeldts²⁾ socialt engagerede og samfundsorienterede måde at være kristen på. Så efter højskoleopholdet gik hun i gang med at uddanne sig til sygeplejerske, og havde formentlig allerede på det tidspunkt besluttet, at hun ville være missionær. Sygeplejerskeuddannelsen tog hun i København, og omkring 1945 – krigens slutning – blev det også muligt at komme på "missionærskole" i England.

Uddannelsen til missionær tog 1½ år, hvor hun både skulle supplere sin sygeplejerskeuddannelse med en uddannelse til jordemoder, og samtidig skulle hun lære og udvikle engelsk som brugssprog og kiswahili³⁾ til et niveau, hvor hun kunne forstå og gøre sig forståelig, når folk henvendte sig til hende. Uddannelsen var meget hård, og blev endnu hårdere af, at levnedsmiddelsituationen i England efter krigen var forfærdelig. Landet var dårligt i stand til at brødføde sig selv. Så da Elisabeth Brogaard vendte tilbage til Danmark efter endt oplæring, var hun fysisk svækket; men viljen var stadig til arbejdet på "Missionsmarken".

I november 1949 blev hendes ønsker imødekommet. Brødremenigheden udsendte hende til Rungwe i nærheden af Tukuyu i det sydlige Tanganyika – nuværende Tanzania i Østafrika – for en 5-årig periode. Selvom hun blev udsendt som missionær, og selvom hun med egne ord i en afskedshilsen i Brødremenighedens Missionsblad drog ud for at følge Jesus på "Livets sti"⁴⁾, så var hendes helt konkrete og verdslige jobbeskrivelse: at indgå i arbejdet i en polyklinik ved missionsstationen, der også støttede den lokale kirke og en børneskole. Samme år søgte missionsstationen i Rungwe om midler

(300 kr. til et års drift) til oprettelse af en "bush school" for at bekæmpe analfabetismen, 75% af de voksne, kristne kvinder i området kunne hverken læse eller skrive.

Det blev indholdsrige og hårde år for Elisabeth Brogaard. Hun var kompromisløs både i sin tro og i sine krav til sig selv. Hen mod slutningen af hendes 5-årsperiode brændte det sammen. Dårlig mad, sygdom og stress slog hende ud, så hun blev sendt hjem til ro, ordentlig mad og restitution hos forældrene i Over Barrit.

- og så var Elisabeth Brogaard parat til en ny 5-årig periode i Tanzania!

I den anden periode var Elisabeth Brogaard leder af en polyklinik. Det var ikke bare sygeplejeopgaver man tog sig af. Tandudtrækninger, brækkede arme og ben, diagnosticering og medicinering af sygdomme og selvfølgelig fødsler og vejledning om kost, sundhed og spædbarnspleje lå alt sammen inden for dagens muligheder, når hun stod op.

Elisabeth Brogaard, ca. 1930.

Den glæde der stråler ud af nedenstående billede fra perioden er tydeligvis et eksempel på, at indstillingen til arbejdet og det højere

Elisabeth Brogaard med medarbejdere, ca. 1955.

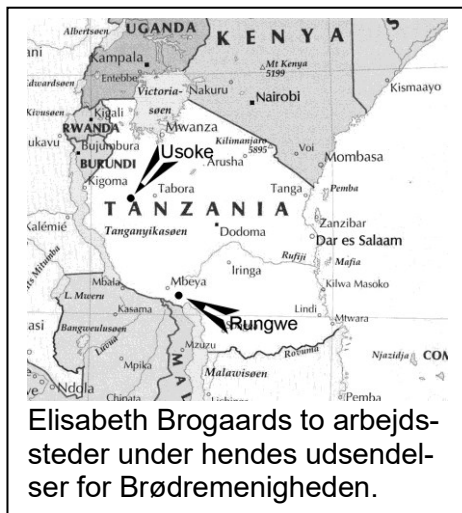
formål, kan bringe et menneske langt ud over trivielle betragtninger om arbejdstid, arbejdsomængde og arbejdsforhold.

Elisabeth Brogaard kom hjem til Danmark i slutningen af 1950-erne og bestemte sig for at tage en ny 5-årsperiode i Tanganyika. Denne gang blev hun sendt til Usoke i Tabora-distriktet, hvor hun skulle være jordemoder på fødeklinikken, leder af barneplejestationen og fungere som sundhedsplejerske i området.

Den 3. periode i Østafrika blev Elisabeth Brogaard også sendt til Usoke. Den begyndte med et udsendelsesarrangement, hvor familie, venner, støtter, hjemsoget – Barrit - og den organisation, der stod bag udsendelsen – Brødremenigheden – tog afsked med missionæren/hjælpearbejderen. Arrangementet blev afholdt i Barrit Sognegård og refereret i Vejle Amts Folkeblad.

Elisabeth Brogaard fortalte om oplevelser fra tidligere perioder, om

de opgaver, der lå og ventede på hende, og om de problemer hun forventede at møde. Hun fortalte bl.a. om den 4 uger lange rejse, før hun var fremme ved bestemmelsesstedet og om en tildragelse, hvor hun mødte et udslag af naturreligionen på stedet: *"Jeg har således oplevet, som sygeplejerske på et hospital dernede, at en dreng, der havde fået kopper, havde fået armen vredet af led og brækket på en sådan måde, at han blev krøbling, og det skete blot fordi man troede, at man kunne rykke eller vride sygdommen ud af drengens krop."*

Elisabeth Brogaards to arbejdssteder under hendes udsendelser for Brødremenigheden.

Udenfor fællesskabet omkring kirken og missionsstationens indsatsområder i Usoke skete der store ting. På det nationale plan blev Tanganyika selvstændigt i 1961 – og i 1964 besluttede man at sammenlægge Tangaynyika og østaten Zanzibar under navnet Tanzania, og på det personlige plan døde Elisabeths mor hjemme i Over Barrit.

Elisabeth Brogaards tro og kristne indstilling rakte langt ud over det personlige plan f.eks. skrev hun i et brev til støttekredsen i Barrit om starten på den selvstændige stat Tanganyika og udfordringerne for kirken i den nye stat:

...det er ikke altid sandt at sige, at uroen i Afrika er forårsaget af politisk, økonomisk og social spænding. Dybt nede under alt dette er der en åndelig usundhed. Når den ene mand nægter den anden politisk ligestilling, økonomisk ligestilling og lige menneskelig bedømmelse, kan det ikke være rigtigt at sige, at det er et politisk og økonomisk problem. Det er et åndeligt problem, som behøver øjeblikkelig opmærksomhed. Vore menneskelige forbindelser er nødvendighedsvis åndelige...

Omkring 1967 vendte Elisabeth Brogaard hjem. Hun fik arbejde på Vejlefjord Sanatoriet som natsygeplejerske og boede der, indtil hun

gik på pension i 1980-erne. Hun flyttede til Fredericia, hvor hun døde i 1998. Hun blev begravet på "Gudsager" i Christiansfeld.

Noter:

- 1) "Haslev Udvidede Højskole har fra sin begyndelse været søgt af en del unge, der ønsker at gå på seminarium, gå ind i børneforsorgen eller uddanne sig til sekretær i KFUM eller K, missionær eller soldaterhjemsarbejdet " Nina Swartz, Petersen på Højskolehistorisk Fornings hjemmeside, 2015.
- 2) "Brødremenigheden er en evangelisk-luthersk frimenighed, der er åben, økumenisk og fokuseret på at forkynde og leve det kristne budskab. Fællesskab, tolerance, socialt engagement og mission er vigtigt. Brødremenighedens medlemmer er ganske almindelige danskere. Der er gudstjeneste hver søndag i kirken, og alle er hjertelig velkommen til alle gudstjenester. Brødremenigheden er både nationalt og internationalt orienteret." Fra Brødremenighedens hjemmeside, 2015.
- 3) **Swahili** (på swahili kaldet **Kiswahili**) er et bantusprog med vid udbredelse i Østafrika især fra det sydlige Somalia til det nordlige Mozambique. Det er officielt sprog i Tanzania og nationalt sprog i Kenya. Swahili spiller en vigtig rolle som andetsprog i Østafrika. Fra Wikipedia, 2015.
- 4) **Elisabeth Brogaard:** "Du (Jesus) vil kundgøre mig Livets Sti. Deri ligger herligheden ved at høre ham til, at vi ikke skal fare forvirrede og rådløse omkring fyldte af angst eller bekymring. Jesus vil kundgøre os Livets Sti; og hvor trænger vi ikke til det, vi der lever i denne forvirrede tid. Det giver tillid og fortrøstning til at arbejde i hans gerning, og det kalder til lydighed og til at give os helt i hans tjeneste." Fra Brødremenighedens Misssionsblad, nr. 11, nov. 1949, 106. årg.

Kilder:

Hovedkilde til ovenstående beretning er et interview med Alma Kramer, Elisabeth Brogaards 10 år yngre søster, gennemført af Karsten Bjerreskov i sommeren 2015.

Alma voksede, som Elisabeth, op på Barritgård i Over Barrit. Hun beskriver hjemmet som "grundtvigsk". Der blev sunget meget i hjemmet, pigerne lærte at spille klaver og højskoleophold var almindeligt. De to drenge blev gårdejere, og blandt de 7 piger var der flere, der uddannede sig til arbejde udenfor hjemmet – Alma selv blev med tiden organist ved Daugård, Ørum og Urlev kirker.

Breve fra Elisabeth S. Brogaard fra hendes 3. udsendelse - til Usoke. Brevene er venligt udlånt af Erik Brogaard, Over Vrigsted – Elisabeth Brogaards yngre bror.

Vejle Amts Folkeblad, 1960: Artikel: "Børnene kaldes op efter græshopper".

Brødremenighedens Missionsblad, nr. 11, nov. 1949, 106. årg. Bl.a. artiklen "Afskedshilsen" af Elisabeth Brogaard.

Anna Kirstine Dalby (gift Larsen) (1923-2008) – en smededatter der måtte – og ville – klare sig selv.

Anna Dalby blev født i 1923. Hun var datter af smedemester Carl Christian Wagner Dalby og hustru Anna Kirstine Henriksen i Barrit Station. Hun havde 6 ældre søskende; men der var ca. 20 år mellem hende og den ældste. Hendes mor døde, da hun var 12, og faderen døde, da hun var 17 år gammel. Allerede som 14-årig kom hun ud at tjene – som alle andre almindelige folks børn. Det var ikke noget hun syntes om:

Anna Dalbys barndomshjem – nuv. Brølbæk 16 – overfor mejeriet og nabo til stationen i Barrit Station, ca. 1910.

Anna Larsen har fortalt:

"Efter konfirmationen var vi færdige med vores skolegang, og så skulle vi jo ud at tjene, og sådan var det! Jeg hadede det ad helvede til. Jeg kunne ikke lide det, jeg syntes det var en slavetilværelse...

... Ingenting fik vi for det, jeg startede med 25 kroner om måneden

og steg vistnok til omkring 50 kroner om måneden, inden jeg holdt med det....

Jeg tjente både på gårde, hos håndværkere og havde til sidst en plads i København, der kunne jeg slet ikke lide at være. Det var en lærerfamilie, konen var også lærer. Det var madlavning, rengøring og børnepasning - de havde 5 børn.

Det var mens Anna Dalby havde pladsen i København, at hun traf en beslutning om sit liv:

Jeg gik derovre i København og syntes, at det hele var "ad H til", og jeg bestemte mig for, at sådan kunne jeg ikke leve resten af livet, til jeg blev gammel og døde. Jeg havde jo ikke noget hjem, jeg kunne trække mig tilbage til. Og jeg kunne forudse at skulle bo alene på et værelse, mens andre bestemte over mig. Det kunne jeg ikke leve med! Så skrev jeg hjem til søster Ella, om ikke hun kunne ringe ned til Helga Stenhøj, hun havde sådan en manufaktur- og stofforretning, og spørge, om ikke hun manglede en sy-elev til november. Og samme dag, som Ella modtog det brev, var der en annonce i avisen, fra Helga Stenhøj, at hun manglede en pige på systuen. Den plads fik jeg så. Det tog et par år eller tre, før jeg var udlært.

Anna Dalby startede som selvstændig syerske umiddelbart efter, at hun var udlært. Lysten til at blive selvstændig var meget stor; men det var ikke noget nemt tidspunkt at blive selvstændig på, for materialer var svære at skaffe. Hun boede til leje forskellige steder i Barrit og omegn og slog sig igennem ved at være meget økonomisk.

Anna Dalby traf sin mand, Svend Larsen, til dilettant i slutningen af krigen. Han var skrædderuddannet og arbejdede hos skrædder Jensen i Over Barrit. De blev gift i sommeren 1945 og flyttede ind i en lille lejlighed på loftet hos "Slik Gerda" – nuv. Barrit Langgade 55 - hvor de boede de næste 10 år. Svend arbejdede hos skrædder Jensen, og Anna fik indrettet en systue og fortsatte med at arbejde; hvilket var meget usædvanligt i forhold til normerne, men trangen til "at have sit eget" var usvækket, og forretningen medførte, at hun havde "sine egne penge", hvor andre gifte kvinder kun havde de penge, som de fik af deres mænd.

Anna og Svend fik ikke selv børn; men de adopterede en pige, der blev familiens centrum, samtidig med at de arbejdede på at sik-

re deres tilværelse og deltage i livet i lokalsamfundet. I 1956 fik de mulighed for at overtage Emil Jensens hus og skrædderforretning på nuv. Barrit Langgade 30. Det var allerede begyndt at gå tilbage for skrædderfaget; men Annas mand blev ansat som filialbestyrer for Horsens Landbobank, der ønskede at starte en filial i Barrit.

Emil Jensens skrædderforretning, ca. 1950.

Bankforretningen foregik i de første 10 år i stuen. Svend fortsatte i starten med skrædderiet ved siden af bankforretningen og Anna Larsen udvidede aktiviteten med at sy for folk med en stof- og manufakturforretning. Forretningen fik navnet "SALY-Konfektion" (**S**vend**A**нна**L**arsen**D**alb**Y**).

Omkring 1966 blev der opført en tilbygning, som blev brugt til banklokale. Tvunget af både prisudviklingen indenfor sy- og skrædderfaget og af lyst til en mere regulær forretningstype med køb og salg, ændrede Anna Larsen forretningens koncept. Hun tog stadig mindre syarbejde og forøgede salget af stoffer, som folk købte og - med hendes råd og vejledning - selv syede til tøj og klæder. Udviklingen blev muliggjort af indkøbet af en bil, så hun kunne køre rundt til tøjfabrikker. Hun havde - eller skabte - gode forbindelser til mange virksomheder indenfor tøjbranchen, så hun kunne få adgang til

deres restlagre. Der opkøbte hun rester af stof, der lige var gået ud af produktion; men stadig kunne købes som tøj i butikker.

De mange kvinder, der havde lært at sy på aftenskoler, hvor det var blevet et almindeligt fag, elskede hendes butik. Butikkens opland var hele Østjylland, en del af Sdr. Jylland og nogle kunder tog endda med Juelsminde-Kalundborg Overfarten fra Sjælland for at købe stof hos Anna Larsen. Det blev lidt pinligt, da hendes forretning udviklede sig i en grad, så hun tjente mere end sin mand. Forretningen fortsatte til slutningen af 1980-erne.

Udover at være idékvinde og drivende kraft for "stofbiksen", som Anna Larsen selv betegnede sin forretning, var hun umådelig aktiv i lokalsamfundet. Dilettant var hovedinteressen, hvor hun både traf sin mand og deltog i spillene år efter år. Han var meget aktiv i idrætsforeningen.

Anna Larsen, ca. 1990.

Hun var med til at starte Kunstforeningen 171170, hvor hun mødte og samarbejdede med en gruppe bredt favnende og initiativrige kunstnere, der i næsten 20 år stod for aktiviteter og udstillinger i den gamle Vrigsted Skole.

Hendes kulturhistoriske interesse var bred og gav sig dels udtryk i, at hun kunne sy en egnsdragt, og dels var hun en af de første aktive i Barrit-Vrigsted Lokalarkiv.

Nogle år tog hun meget ud og læste op på jysk. Det var mest Anton Bærentsens historier, der blev formidlet. Endelig var hun - som pensionist - i en år-række med i den lokale besty-

relse for Ældresagen.

Anna Larsens forældres død var et chok, der skabte livsanskuelser, der drev hende resten af livet: At hun måtte klare sig selv,

for der var ikke noget hjem at søge tilbage til – det gjorde hun så!
Og skulle der ske noget, måtte hun selv være aktiv for at få det til at ske – og det var hun så!

Anna Larsen døde på plejehjemmet Kirkedal i Rårup i 2008. Hun blev 85 år gammel.

Kilder:

Anna Kirstine Larsen: Mine erindringer, 2003.

”Mindeord” ved Kirsten Bjørke i Horsens Folkeblad d. 27/8 2008.

Agnes Ottilie Nielsen (1929-1997) – en gymnast ud over det almindelige

Agnes Nielsen blev født 7. marts 1929 i Neder Vrigsted, som datter af Sigrud M. og Sigurd K. Nielsen. De ejede gården Brundsminde på nuv. Lundevej 8 i Neder Vrigsted, og det var her Agnes Nielsen voksede op. Hun og hendes tvillingebror havde to ældre søskende.

På den tid – i 1940-erne, hvor Agnes Nielsen var ung i Vrigsted, var der et miljø omkring skolen, forsamlingshuset og sportspladsen, hvor de unge mødtes. Om vinteren i skolen og forsamlingshuset og om sommeren på sportspladsen, hvor nogen dyrkede gymnastik og andre spillede fodbold og håndbold.

Vrigsted Skole set fra sportspladsen, 2015. Det gamle forsamlingshus anes mellem træerne til venstre.

Der er ingen tvivl om, at kimen til Agnes Niensens livslange interesse og aktivitet indenfor gymnastikken blev lagt i Vrigsted. Men Vrigsted

Ildrætsforening var en "ustabil" forening, der ikke fungerede lige godt hvert år, så Agnes Nielsen tyede til Barrit, hvor der var større hold og dygtige ledere, og hun blev en aktiv deltager i dette miljø.

Fra Barrit åbnede gymnastikhorisonten sig mod et ophold på Frederiksborg Højskole, hvorfra hun kom hjem med en delingsføreruddannelse, der blev brugt i den lokale forening, og snart var det også Horsensegnens Gymnastikforening. Den var blevet stiftet i 1928 og var en paraplyorganisation for gymnastikforeningerne i området – en organisation der arrangerede større stævner, videreudannede instruktører og formidlede deltagelse i landsstævner og internationale stævner.

Det største af det største i slutningen af 1940-erne var Den 2. Lingiade, der blev planlagt til afholdelse i Stockholm i slutningen af juli 1949.

Ved den 1. Lingiade, der blev afholdt i 1939 – før verdenskrigen! – fejrede man 100-året for mindet om den folkelige gymnastiks skaber, Pehr Henrik Ling¹⁾. Det blev et kæmpestævne med 7.400 deltagere fra hele verden, hvor Danmark leverede den største udenlandske gruppe med 1900 unge mænd og kvinder.

Da freden indfandt sig mente man, at tiden også var kommet til en genoptagelse af de bedste internationale arrangementer, hvor unge fra mange lande kunne mødes i fredelige sammenhænge og vise det bedste af det bedste de havde lært indenfor deres sport. 1948 blev Olympiaderne genoptaget, og 1949 var det så Lingiadens tur. Stævnet var stort anlagt fra starten. Man regnede med 14.000 deltagere, og De Danske Gymnastikforeninger(DDG), som Horsensegnens Gymnastikforening indgik i, var hurtigt med og udbød pladser på 2 hold – et pige- og et karlehold – på hver 500 deltagere. Dertil kom hold fra andre landsdækkende gymnastikforeninger, studentergymnastikforeninger og selvfølgelig gymnastikhøjskolerne. I alt blev det danske kontingent ved Lingiaden på ca. 3000 deltagere: Fra DDG's indbydelse:

...Lingiaden i Stockholm i 1939 var en uforglemmelig oplevelse for deltagerne. Det bliver denne også. Landsstyrelsen opfordrer indtrængende vore medlemmer til at tage med i år og skaffe sig selv denne oplevelse.

Samtidig er I med til at vise det danske flag og den danske gymnastik over for en kreds af sagkyndige fra hele verden. Og lægger vi alle kræfter i, kan vi gøre det til ære for flaget, gymnastikken og vort land!

Agnes Nielsen blev på et tidspunkt i forberedelsen af stævnet udvalgt til at være den ene af 3 fanebærere for DDG's kvindelige storhold ved den 2. Lingiade.

Holdene øvede gennem hele foråret i mindre grupper med lokale ledere, i månedlige samlinger i amtsforeningerne med de udpegede nationale ledere og endelig mødtes man til 4 dages fælles træning i Køben-

Frasorteringen var hård. Her øver Agnes Nielsen alene i haven ved Brundsminde, 1949.

havn umiddelbart inden Lingiaden. Vejret var ikke det bedste, så efter træningen og inden afrejsen til Stockholm i et særtog, meldte 34 kvindelige gymnaster sig til at vaske mændenes gymnastikdragter!

Den 2. Lingiade blev et kæmpestævne med fantastiske opvisninger og fællesskaber. Svenskerne stillede selv hold - bl.a. ét hold med 5000 husmødre fra Stockholm! og fra Indien kom en yogi, der med sit hold viste yoga-øvelser for den måbende europæiske ungdom. Arrangementet med overnatning og bospising var en kæmpeudfordring, og aftenen før afslutningen arrangerede man kammeratskabsaftener på alle Stockholms restauranter og caféer. Opvisningerne blev dog vanskeliggjort af skybrud nogen af dagene. Horsens Folkeblad havde en korrespondent med ved stævnet:

...Lingiaden har været forfulgt af vejrguderne. Alene torsdag faldt der 14 milliarder liter regn over Stockholm og nærmeste omegn. Lørdag formiddag var der på ny skybrud over den svenske hovedstad...

...Vandet på Stadions grønsvær var på grund af dagens fornyede

regnskyl steget yderligere 5-6 centimeter, da de to store hold fra DDSG&I begyndte deres opvisning. En melankolsk kontrollør gik umiddelbart inden opvisningen rundt med en spand for at gøre noget ved de værste indsøer; men det var håbløst....

... Der gik et gisp af forfærdelse gennem tilskuerne, da de 500 lyseblå piger måtte ned i sølet. I løbet af et øjeblik skiftede alle de lyslokkede hårfarve. Der bliver noget at gøre i de kommende dage med at få det stockholmske mudder ud af de lyse lokker igen.

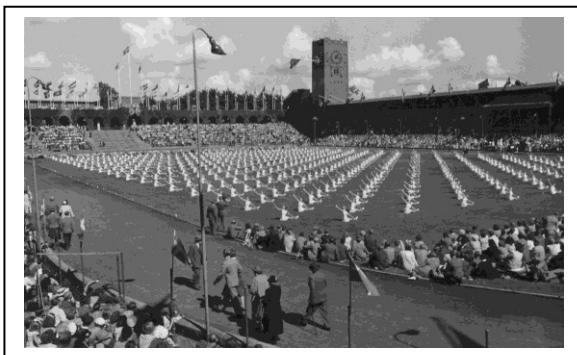

Indmarchen på Stockholms Stadion afslutningsdagen for den 2. Lingiade, 1949. Agnes Nielsen er fanebæreren længst væk fra publikum.

DDG's store pigehold med 500 gymnaster var udvalgt til at være en del af afslutningsprogrammet om søndagen, hvor 30.000 tilskuere fyldte stadion. Fra Horsens Folkeblads korrespondent:

... Et betagende øjeblik, da Agnes Nielsen fra Vrigsted i spidsen for de 500 piger bar Dannebrog ind på stadion....

... Der var ynde og sikkerhed over deres øvelser, og bifaldet bragede igen, da holdet under sang atter marcherede ud.

Det var ikke kun vejret der gav problemer for arrangørerne. Man havde ikke forudset alle problemer og behov, så Lingiaden²⁾ endte med et dundrende økonomisk underskud – så stort at generalsekretæren i det svenske gymnastikforbund, der havde ansvaret for stævnet, efterfølgende begik selvmord.

Agnes Nielsen returnerede til Vrigsted og på sportspladsen traf hun sin senere mand, Anthon Knudsen, der også var gymnast. Han tjente på en af gårdene i Vrigsted. De blev gift i 1951 og bosatte sig på en mindre ejendom i Hornumkær nordvest for Vrigsted. Det var ikke kun ægteskabet, der blev hjulpet på vej af gymnastikken. Venner og veninder fra gymnastikken fortsatte med at spille en rolle i hinandens liv resten af livet.

Agnes Niensens - nu Knudsen - og hendes mands egentlige fortjeneste var at dele ud af deres evner, ekspertise og glæde ved gymnastikken. Både i Bråskov, Bjerre og Stenderup fortsatte de som instruktører, samtidig med at de deltog i amtets arrangementer og på hold til f.eks. landsstævner. Det gjorde de, samtidig med de passede deres ejendom og lille familie – og også gav glæden ved gymnastik videre til deres søn. Han har fortalt en erindring fra forsamlingshuset i Stenderup, hvor han og en jævnaldrende søn til en anden instruktør fordrev tiden med leg i forsamlingshusets inventar- og redskabsrum. Deres mødre var ledere for hvert sit hold ved opvisningen. Drengene blev begge Ollerup-gymnaster og legekammeraten deltog på Ollerups elitehold, den tids Verdenshold. Legekammeraten fra redskabsrummet i Stenderup Forsamlingshus var senere DGI-by-direktør Niels Dalsgaard.

Agnes Nielsen/Knudsen er at finde på mange fotografier af opvisningshold fra gymnastikforeninger i området syd for Horsens. Hun var en overgang også instruktør i paraplyorganisationen Horsensegnens Gymnastikforening. På et tidspunkt fra omkring 1960, hvor der var lærermangel på grund af de mange nye centralskoler, blev både Agnes og hendes mand faglærere i gymnastik ved egnens skoler og også på Bjerre Herreds Ungdomsskole under forstander Erik Busk.

Agnes Nielsen/Knudsens dedikerede forhold til gymnastikken og det fællesskab, der fulgte med fortsatte livet ud, fortæller hendes søn. Hun dyrkede stadig gymnastik som 60-årig på trods af, at hun

en stor del af livet kæmpede med en lidelse, som efterhånden udviklede sig til kræft og tog livet af hende som 68-årig.

Noter:

- 1) Pehr Henrik Ling (1776-1839)**, svensk gymnastikpædagog, digter og dramatiker. Ling skabte svensk gymnastik, også kaldet den lingske gymnastik, som opnåede meget stor udbredelse over hele verden, især i skolen, foreningerne og militæret. Lings inspiration kom fra mange sider. Omkring 1800 boede han i København, hvor han bl.a. fulgte forelæsninger om den tyske romantik, gik til fægteundervisning og stiftede bekendtskab med danskeren Franz Nachtegalls gymnastikinstitut. Denne var igen inspireret af tyskeren J. Guts Muths, hvis filosofi var, at intet er i intellektet, som ikke først har været i sanserne. På den baggrund skabte han en gymnastik grundlagt på leg og fysisk aktivitet i naturen, som blev udformet for at være en væsentlig del af barnets udvikling og dannelse.
- 2) Lingiaden og World Gymnaestrada:** Efter den økonomiske fiasko med arrangementet af den 2. Lingiade i Stockholm, opgav det svenske gymnastikforbund, Stockholm og Sverige i det hele taget, at arrangere en Lingiade igen. Men stafetten blev overtaget af andre byer og andre lande og stævnet eksisterer stadig (2015) som World Gymnaestrada. I 1987 blev stævnet afholdt i Herning i Danmark og den sidste blev afholdt i Helsingfors i 2015. Stævnet har ikke været afholdt udenfor Europa.

Kilder:

Agnes Nielsens søn, Hans Kurt Knudsen, er hovedkilden til oplysninger om hans mors forhold til gymnastikken. Derudover har veninderne Ellen Hald og Ragna Pedersen også bistået med både billeder og informationer. Ragna Pedersen var selv med på holdet til den 2. Lingiade.

Horsens Idrætsarkiv ved Gunner Lindbæk-Knudsen har været en uvurderlig sparringpartner og leverandør af baggrundsviden om organisationsforhold og artikler om Lingiaden.

Staksrodes kvindehåndboldhold 1943 – Nummer 2 ved De Jyske Mesterskaber.

I Staksrode Idrætsforening havde man i 1943 et kvindehold i håndbold, der i den grad – med trænerens ord – ”satte Staksrode på Danmarkskortet”. Holdet blev nr. 2 ved finalestævnet om Jyllandsmesterskabet i Kvindehåndbold. Selvom holdet og idrætsforeningen havde en mandlig leder, er resultatet, set på baggrund af landsbyens størrelse, så ekstraordinært og skabt af de kvindelige

spillere, at de fortjener omtale som ”bemærkelsesværdige kvinder” fra Barrit-Vrigsted sogne.

Holdlederen for håndboldholdet og formanden for Staksrode Idrætsforening, Søren Sørensen¹⁾, har (omkring 2000) fortalt om ungdomsarbejdet i Staksrode Idrætsforening:

Når foråret kom og dagene blev længere, begyndte de unge at røre på sig. Efter en lang vinter var det godt at komme i gang med at spille håndbold. Vi havde boldpladsen lige udenfor dørene – en samlingsplads for ungdommen. Vi var tilsluttet Horsensegnens Håndboldturnering.

Der var liv og glade dage i Staksrode dengang. Vi begyndte også med gymnastik for både karle og drenge, som jeg var leder for, og Birthe, var leder for pigerne. Så det gik godt med idrætten i Staksrode.

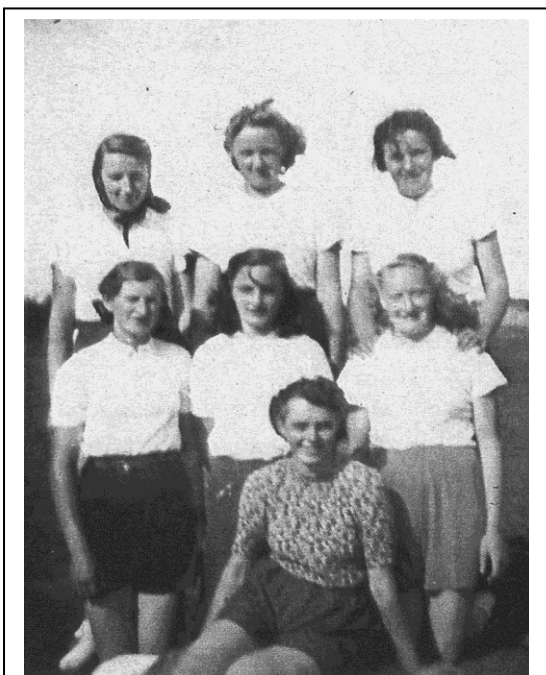
Toften, mellem nuv. Staksrodevej 9 og 11, der blev anvendt som Staksrodes sportsplads, 2015. Toften tilhørte familien Brund på ”Karensminde” (nr. 9) og blev også benyttet til den årlige sportsfest.

Vi syntes, at når vi nu havde så godt et sammenhold, så ville vi også have en fane til vores idrætsforening. Den blev bestilt, og vi fik Gorm Larsen, idrætspræsten, til at komme til indvielsen. Han slog det første søm i ”For Gud, konge og fædreland”. Som formand for Staksrode Idrætsforening slog jeg det andet søm i og Birthe slog det

tredje søm i. Så fortalte præsten om hans tid som fodboldspiller i AB-boldklub og på landsholdet. Der var så fælles kaffebord, og forsamlingen kunne stille spørgsmål til præsten. Det var en god aften. Mange folk kom ikke meget ud, og det var godt at høre noget fra verdenen udenfor Staksrode.

Vi havde en god sommer med gode håndboldkampe – og sportsfest! Ligesom det foregik i alle andre klubber. Året gik sin gang, arbejdet måtte jo ikke forsømmes selvom man havde andre ting i hovedet, og man må sige, at beboerne i Staksrode var flinke til at møde op, når der var noget spændende – og det var der jo.

Staksrode Håndboldklub og det jyske mesterskab i 1943:

Staksrode Idrætsforenings Kvindehåndboldhold, 1943. Stående fra venstre: Myrtle Ebbesen, Dora Ebbesen, Ukendt. Knælende fra venstre: Ukendt Anna Jensen, Ebba Ebbesen. Foran Edith Sørensen.

....Staksrode havde et stærkt pigehold, dengang jeg havde med foreningen at gøre. Vi var kommet så langt med spillet, at vi blev meldt ind i Horsensegnens Håndboldturnering. Formanden hed Thulesen, og ham fik jeg en del at gøre med – først i forbindelse med de lokale kampe, og da vi havde vundet alle kampene i Horsensområdet blev det endnu mere i forbindelse med kampene om Jyllandsmesterskabet.

Jeg var dengang fodermester hos Evald Tønning i Over Barrit. Jeg havde fået fri den dag, hvor den afsluttende turnering skulle spilles

– i Varde på en søndag. Vi var i Horsens tidlig søndag morgen og så med toget til

Varde. Thulesen var også mødt op, så vi fik snakket lidt om det teoretiske og taktikken. Vi kom frem til tiden.

Det første hold, vi spillede imod, vandt vi over. De undervurderede os! Men da vi kom i finalen, var det holdet fra Nim, som vi skulle spille imod. Det blev en hård kamp. Vi tabte med 1 mål. Men med den kamp kom Staksrodes navn på Danmarkskortet for første gang nogensinde. Thulesen var også imponeret over holdets indsats.

Under billedet med Staksrode Idrætsforenings Kvindehåndboldhold/1943 kan man se, at 3 af pigerne har samme efternavn: Myrtle, Dora og Ebba Ebbesen var søstre, og kom fra Græsballegård, Anna Jensen kom fra Stenhøj Led og Edith Sørensen var søster til holdlederen og altså også fra Staksrode. De to ukendte tjente i gårdene i Staksrode den sommer – sporten var - og er vel stadig - integrerende.

Noter:

- 1) Søren Martin Sørensen, landmand i Staksrode og senere Lundumskov og Nr. Snede, født 1/12 1918 i Staksrode og død 7/11 2011 i Nr. Snede. Han var søn af gårdejer Hans Sørensen og hustru Ane Marie Vilstrup Sørensen. Han blev viet 26/8 1951 i Barrit Kirke til Birthe Sørensen Dam, datter af gårdejer Arthur Ricard Sørensen Dam og hustru Ane Katrine Brixen, Staksrode.

Kilder:

Arkivalier i Barrit-Vrigsted Lokalarkiv

Arkivalier fra www.arkivalieronline.dk

December 2015

Med dette årsskrift ønskes alle medlemmer af Barrit Vrigsted Lokalhistoriske Forening en glædelig jul og et godt nytår.

På Barrit-Vrigsted Lokalarkivs vegne
Karsten Bjerreskov